



האגף למחקר חברתי

תסקיר חינוך וקשר עם הציבור ברשויות שמירת טבע בארץ ובעולם

דפנה רוז

יוני 2022

תוכן עניינים

1	מבוא	1
2	רקע	2
2	2.1 המסרה ופדגוגיה	
3	2.2 חינוך לקיימות ושינוי התנהגותי	
3	2.3 לימוד חופשי ומדע אזרחי	
4	2.4 קשרי קהילה	
6	תוכניות חינוך וקהילה בארגוני שמירת טבע ואתרים היסטוריים	3
6	3.1 ישראל	
10	3.2 ארצות הברית	
14	3.3 קנדה	
18	3.4 בריטניה	
20	3.5 גרמניה	
21	3.6 אוסטריה	
22	3.7 דנמרק	
23	3.8 אוסטרליה	
26	3.9 ניו זילנד	
27	3.10 הודו	
28	3.11 יפן	
29	3.12 קוסטה ריקה	
30	3.13 הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו	
32	סיכום	4
32	4.1 ממשק פעילויות חברה וקהילה	
33	4.2 תכנון וביצוע	
34	4.3 חינוך ופעילויות נוער	
35	4.4 שיתוף קהילתי	
36	4.5 התנדבות	
37	מקורות	5

1 מבוא

ארגוני שמירת טבע, אתרים מוגנים ואתרי מורשת מפעילים מגוון רחב של תוכניות חינוכיות ותוכניות קשרי קהילה המכוונות לקבוצות אוכלוסייה שונות. הן עושות זאת מתוך הכרה במשימה שלהם, וגם מתוך הבנה של חשיבות הקשר ההדוק בין בני אדם לסביבתם הטבעית והתרבותית, תוך דאגה לעתיד הקשר הזה.

דוח זה כולל שני הפרקים מרכזיים:

• סקירת רקע

הצגת תקציר של מאמרים אקדמיים ומקורות מוסדיים העוסקים בתוכניות חינוך וקשרי קהילה ברמה התיאורטית. סקירה זו ממסגרת את הפעילות הנבחנת בהמשך, מסייעת בקביעת מערכת מושגים מקצועית, ומניחה תשתית לקביעת המדדים שישמשו לבחינת תוכניות ופעילויות.

• דוגמאות ומקרי בוחן

הצגת פעילויות חינוך וקשרי קהילה באתרי טבע ומורשת בארץ ובעולם, ובחינתן לפי מערך מדדים, בהם מקום האתר, סוג האתר, אופי הפעילות ותכניה, משך התוכנית, המשתתפים והמפעילים, שותפים ובעלי עניין. תיאורי הפעילות נחלקו לשלושה נושאים: חינוך, קשר לקהילה ומערכת התנדבות. הדוגמאות לוקטו מישראל ומ-12 מדינות נוספות בחמש יבשות, חלקן מדינות מפותחות הדומות מבחינה חברתית ותרבותית לישראל; אחרות מדינות לא מפותחות או בעלות מאפיינים חברתיים ותרבותיים שונים משלנו. גם סדרי הגודל של המדינות והמערכות שלהן שונות מאשר בארץ.

מגוון המדינות והפעילויות המובא בסקירה מציג קשת רחבה של נושאים וסוגי פעילויות. לפי בקשת מזמיני הדוח ניתן דגש לפעילויות בעלות אופי חינוכי לא פורמלי ולמאמצים בתחום יחסי קהילה ומערכי התנדבות. עם זאת, ישנה גם התייחסות לנושא החינוך הפורמלי שכן פעמים רבות הוא משיק לשני המרחבים האחרים, ואף חופף להם.

לבסוף, יש אינספור מקורות ודוגמאות לפעילויות חינוך וקהילה בארגונים המנהלים שטחים מוגנים ואתרי היסטוריה ומורשת. הכוונה כאן הייתה להביא מגוון של סוגי פעילות שניתן ללמוד מהן, תוך המנעות מכפילויות שאין בהן מידע חדש. חשוב לציין שהדוגמאות נאספו בעיקר ממקורות פתוחים – אתרי אינטרנט של ארגונים ואתרים ופרסומים מוסדיים – ועל כן התכנים תלויים במידה רבה במידע המתפרסם ברשת. בכמה מקרים נוצר קשר ישיר עם הארגונים. עד כמה שניתן תואר המבנה הארגוני שמאפשר את הפעילויות, אם כי לא תמיד ניתן פרסום לאופן ניהול פעילויות ולמקורות התקציביים שלהן.

2 רקע

לארגוני שימור יש אינטרס מובנה בחינוך לשמירה על הטבע והמורשת אשר נובע מהרצון לטפח את זיקת הציבור אליהם, ובייחוד הדור הצעיר שחי בסביבה עירונית וטכנולוגית (Houseal & Thompson, 2020). המחקר העוסק בנושאי חינוך וקהילה באזורי טבע מוגנים ובאתרי מורשת מתייחס למגוון רחב של פעילויות, בהן חינוך פורמלי המבוצע תוך שיתוף פעולה עם מערכות חינוך, וחינוך לא פורמלי של הקהל הרחב במהלך ביקורים באתרים, במסגרות קהילתיות, ובמרחב הדיגיטלי. מחקרים בתחום מאירים כמה נקודות אשר מספקות רקע חשוב וקנה מידה לבחינת פעילות בתחום חינוך וקהילה בארגונים שייסקרו בהמשך.

2.1 המסרה ופדגוגיה

השהיה בטבע וביקורים במוסדות תרבות או אתרים היסטוריים מיצרים מפגש של התנסות חווייתית ולימוד אותנטי, אקטיבי ובלתי אמצעי שאינו מתאפשר במסגרת מבנה בית ספרי, בייחוד כאשר מדובר בתלמידים החיים בסביבה עירונית (Bamberger & Tal, 2008; Kudryavtsev et al., 2012; Adams & Branco, 2017). יתרון נוסף של לימוד באתרי טבע ומורשת הוא יצירת תחושת שייכות למקום (Place Based Education) (Dean, 2021). תחושת מקום עשויה להיות חוויה פרטית, אך בהקשר של החינוך הפורמלי היא רלוונטית לכל מי שקשורים בתהליך, תלמידים ומורים כאחד (Kudryavtsev, Stedman & Krasny, 2012; Adams & Branco, 2017). כדי להביא לתוצאות הטובות ביותר חשוב שהמורים, אשר מיטיבים להכיר את התלמידים שלהם ואת תוכנית הלימוד, ייקחו חלק פעיל לפני הביקור, במהלכו ואחריו. שיתוף המורים חשוב גם ביצירת תוכניות ארוכות טווח שנמצאו משפיעות יותר באופן משמעותי מאשר סיורים וביקורים אקראיים (Bamberger & Tal, 2008; Morag, Tal & Rotem-Keren, 2013).

במסגרת הארגונית יש פעמים רבות חפיפה ואף בלבול בין המסרה לבין חינוך במובן הפדגוגי. על פי רוב מדריכים מטעם הארגון עוסקים בהמסרה של תכנים בעוד מורים מלמדים תכנים פדגוגיים (Kudryavtsev, 2017; Stedman & Krasny, 2012; Adams & Branco, 2017). חשוב להבין הבדל זה. עובדי הארגון אינם בהכרח מיומנים בלימוד פדגוגי, בעוד פעמים רבות למורים אין די ידע בנושאים סביבתיים או כיצד להעבירו, ודווקא אנשי הארגון עשויים למלא את החסר בהדרכה הנתפסת כאוטנטית וקשורה במקום (Lugg & Slattery, 2003; Bowling, 2013).

כדי לגשר על הפער הזה חשוב לקיים שיתוף פעולה בין צוותי הארגון למורים. מחקר שנערך באתרי רשות הטבע והגנים ליווה שתי תוכניות שנפרשו על פני שנת לימודים: אחת בקרב אוכלוסייה יהודית במרכז הארץ, והאחרת בבית ספר ערבי שנערך במסגרת פעילות קהילתית עם אוכלוסיות מיעוטיות ואוכלוסיות טעונות טיפוח. עיקר התכנון וכל האחריות לביצוע היו בידי רט"ג, בעוד המורים עסקו בעיקר בנושאים מנהליים, ולא נתפסו כשותפים שווים. הדבר בלט במיוחד בבית הספר הערבי שבו נרשמה לעומתיות למסד הארגוני. התוצאה הייתה שעל אף החשיבות שייחסה רט"ג לנושא החינוך הרי שהמטרות החינוכיות והפדגוגיות לא הושגו במלואן (Morag, Tal & Rotem-Keren, 2013).

2.2 חינוך לקיימות

מעבר להקניית ידע, תוכניות חינוכיות שואפות לפתח מודעות ודאגה לנושאים סביבתיים, בתקווה לטפח התנהגות חיובית לסביבה בקרב הציבור הרחב, ובייחוד בקרב ילדים ובני נוער שיגדלו להיות הדור הבא שיקבל עליו אחריות לרווחתו של העולם, וישפיע על איתנותו (Ronen & Kerret, 2020).

מגמה זו חוצה את גבולותיהם של אתרים מוגנים אל האוכלוסייה הכללית, מתוך רצון להביא לשינוי תודעתי והתנהגותי, אזרחות טובה ואורח חיים בר קיימא. אף שאין הוכחות ברורות לכך שחינוך למודעות סביבתית מביא באופן ישיר לשינוי התנהגותי, ולא ברור אילו פעילויות הן הטובות ביותר לטיפול יחס כזה, מחקרים בהחלט מצביעים על כך שחשיפה מוקדמת לטבע מסייעת לפיתוח יחס חיובי לסביבה שבא לידי ביטוי בבגרות (Bogner, 1998). מערכות פורמליות שואפות להשיג את המטרות האלה על ידי ביסוס ידע מדעי ויחס לטבע בשיטות פדגוגיות אקטיביות הכוללות חוויות בשטח. במערכות לא פורמליות הדגש ניתן לתוכניות המיועדות לעורר מודעות, ולעודד אזרחות חיים ידידותיות לסביבה כגון חסכון באנרגיה ומיחזור (Parra et al., 2020).

תחושת מקום אף היא תורמת להתנהגויות חיוביות לסביבה. בהקשר זה נמצא שככל שהביקורים באתרים מוגנים הם תכופים וארוכים יותר, הם מחזקים יותר את תחושת המקום של המבקרים. במסגרת ביקורים כאלה, המסרה והקניית ידע אינן בהכרח בעלות ההשפעה הגדולה ביותר; פעילויות חווייתיות מעוררות מחשבה ומעורבות גבוהה, ויוצרות קשר רגשי שהוא בעל פוטנציאל לשינוי התנהגותי (Wright & Matthews, 2015).

בנוסף, כדי שפארק לאומי יהיה משאב יעיל לחינוך סביבתי, יתרום להגנת הטבע, וישפיע על התנהגות הציבור, יש צורך במערכת בעלת ראייה רחבה. השימוש באמצעים טכנולוגיים ומדיה חברתית עשוי להגביר את מעורבות הקהל, ולקדם הבנה עמוקה יותר של הנושא הסביבתי. כל זאת בתנאי שאלה אינם פוגמים בחוויית הביקור בטבע (Lugoma & Xian, 2023).

2.3 לימוד חופשי ומדע אזרחי

הפוטנציאל של אתרי טבע והיסטוריה לחינוך לערכי שימור, מודעות סביבתית וטיפול זהות וקשר למקום אינו מוגבל למסגרות הגיל הצעיר והנוער. הם משמשים מקום ללימוד עצמי (Free Choice Learning) שבו אנשים רוכשים ידע בתחומי העניין האישיים שלהם, מאקולוגיה וגיאולוגיה דרך היסטוריה ומורשת, ועד לאמנות וצילום. לימוד עצמי הוא רב תחומי ורב חושי, והוא עשוי לתרום לרווחה פיזית ונפשית, לטפח מודעות עצמית, כישורים חברתיים, ומעורבות בנושאים בעלי חשיבות גלובלית. התועלות שמפיקים מבקרים באתרי טבע מלימוד עצמי תלוי במידה רבה בסיבות שלמען הגיעו לאתר, בחברת מי הגיעו, ומה הם בוחרים לראות ולעשות (Rocha, 2020, Storksdieck & Falk, 2020). תהליך הלימוד העצמי תורם גם לחוויות ערכיות שנמצאות בראש סדר העדיפויות של מבקרים בפארקים בארץ ובעולם (רוז וקולינס-קריינר, 2024).

במעגל הרחב של פעילות חינוכיות שיכולות להיעשות במסגרת קבוצתית או בודדת נמצאות תוכניות של מדע אזרחי המנוהלות בדרך כלל על ידי גופים חיצוניים, ומסתייעות במגוון של כלים טכנולוגיים ומדיה חברתית (Lopoukhine et al., 2014). השתתפות בתוכניות אלה תורמת למודעות של הציבור לנושאים סביבתיים תוך שהן מסייעות בניטור אקולוגי. דוגמאות של כמה תוכניות בינלאומיות שאפשר להשתתף בהן או ללמוד מהן הן:

2.4 קשרי קהילה

קשרי קהילה מאפשרים להושיט יד לאוכלוסיות מיעוטים ושוליים המתגוררות בתחומי אתרים מוגנים או בסמוך אליהם, וכן להועיל בהקשר חברתי רחב, להגשים את ערכי הארגון, ואף לשרת מטרה רחבה יותר של חינוך לקיימות. מיעוט הנוכחות של אוכלוסיות כאלה באתרים מוגנים עשויה לנבוע מנסיבות כלכליות שאינן מאפשרות להן את הפנאי או האמצעים להגיע פיזית לאתרים, או ממניעים חברתיים/תרבותיים (Zivot, 2010).

מעורבות קהילתית היא תהליך ארוך הדורש תכנון מתאים ונוכחות מקצועית ממושכת במקום. יוזמות קהילתיות צריכות להבין את צרכי האוכלוסייה, עמדותיה וציפיותיה, וגם להתחשב בנרטיבים שלה. לשם כך, כל תוכנית כזו צריכה להתייחס לא רק להגנה על משאבי טבע והיסטוריה, אלא גם להבטים חברתיים וכלכליים הנוגעים לקהילה (Kamphorst, Bouwma & Selnes, 2015). מודלים שונים מתארים את השלבים של המעורבות הקהילתית. Boyle (2004) מציע שלושה שלבי הכנה:

- ניסוח חזון ארוך טווח בשיתוף קהילות מקומיות והציבור הרחב, יחד עם בעלי עניין ואנשי אקדמיה.
- קביעת הפעולות הדרושות בטווח הקצר, בהן זיהוי קהלי יעד ופיתוח תכנים ותקשורת מתאימים.
- יצירת בסיס נתונים של תנועת מבקרים על מאפייניהם השונים כגון גיל ומוצא סוציו-אקונומי.

המודל של Lao (2022) קובע ארבע שלבים המובילים מנתק בין הקהילה והאתר, דרך מודעות ועניין, מעורבות ועד לשותפות. בדומה, הארגון Historic England מפרט תהליך ביצועי של ארבעה שלבים:

- מעורבות: הארגון מעורר עניין בקרב הקהילה באמצעות הפצת מידע ופעילויות.
- השתתפות: אנשי הקהילה מתחילים לרכוש ידע ומיומנויות ולהשתתף בתכנון ובעשייה.
- שותפות: הקמת מבנה ארגוני של בעלי תפקידים מתוך הקהילה, הכשרה, גיוס כספים וניהול.
- מנהיגות: הקהילה מקבלת על עצמה אחריות, מגייסת מימון ו/או לוקחת על עצמה ביצוע של פעילות.

ארגון השימור הבריטי National Trust פיתח מודל מפורט המשרטט רצף שבו יש נקודת שיווי משקל שאחריה הקהילה מקבלת על עצמה אחריות.



השיתוף הקהילתי משמעותי ביותר כאשר קהילות ובעלי עניין המתגוררים ו/או מתפרנסים סמוך לאזורים מוגנים מפתחים יחס עיון כלפי מי שלכאורה "גוזל" את אדמתם ופוגע בהם. בעולם נרשמו מקרים רבים שבהם פונו אוכלוסיות ילידיות משטחי שמורות, או נמנעו מהן עיסוקים מסורתיים שתרמו לפרנסתן כגון ציד, דיג, איסוף חומרי בעירה, כריתת עצים ועוד. קהלים המתגוררים בסמוך לשטחים מוגנים, אף אם אינם מושפעים ישירות מניהול הקרקעות, עלולים לפתח יחס שלילי בגלל אי נוחות פיזית או תחושות של קיפוח וניתוק. שיתוף קהילות אלה בהחלטות עשוי להוביל לניהול בר-קיימא של השטחים, בעוד אי שיתוף גורר מאמץ אכיפתי רב יותר, מצב אשר רק מעצים את ההתנגדות והטינה של האוכלוסייה. אחד המשתתפים המשפיעים על יחס חיובי ושיתוף פעולה עם תושבים מקומיים הוא פיתוח מקורות הכנסה ברי-קיימא הניזונים מהקרבה לפארק, כשהעיקרית שבהם הוא תיירות. דוגמא טובה היא העסקת מדריכים מקומיים המועילה הן למבקרים הזוכים בחווייה אותנטית של מי שיש להם זיקה מסורתית למקום ומכירים אותו היטב, והן למדריכים הנהנים מפיצוי כספי, ולא פחות מכך, הכרה בזהותם. עם זאת, חשוב להכיר בכך שקיום הקשר הקהילתי עשוי להיתקל בהיסוס וקשיים גם מצד עובדי האתר בגלל התנגדויות תרבותיות וערכיות, ומחוסר מיומנות והכשרה מתאימים (Boyle, 2004; Zivot, 2010; Sirivongs & Tsuchiya, 2012).

3 תוכניות חינוך וקהילה בארגוני שמירת טבע וניהול אתרים היסטוריים

בחלק זה של המסמך נסקרות פעילויות חינוך וקהילה בארץ ובעולם – תחילה ארגונים בישראל, ולאחר מכן בחו"ל. כמעט לכל רשות ובכל אתר מתקיימות תוכניות כאלה, וכמובן שאין אפשרות לסקור את כולן. הבחירה נפלה על מדינות ותוכניות שמיצגות מגוון רחב, בסדרי גודל שונים ובמרחבים גיאוגרפיים ותרבותיים שונים, וכאלה שיש מידע זמין ברשת אודותיהן.

בשל המגוון הרחב הזה נקבעה שורה של מאפיינים אחידים המסייעים בהערכת התוכניות. מדדים אלה מוצגים בטבלה תמציתית, אשר יחד עם פירוט המבנה הניהולי ותוכניות לדוגמא מהארגונים השונים, מספקים תמונה של התכנים המייחדים אותם ואת פעילותם בתחומי חינוך וקהילה. כמו כן מובאים מקורות שבהם אפשר לקרוא בהרחבה על התוכניות המוזכרות. סעיפי האפיון שנמנים מטה, מבוססים על נושאים שעלו מתוך הרקע התיאורטי ומתוך סקירת המקורות:

- **תיאור המרחב:** ארגון ארצי, פארק לאומי, שמורה מקומית, אתר היסטורי.
- **סוג האתרים:** אתר טבע, אתר היסטורי, אתר מורשת
- **אופי הפעילות:** חינוך, קשרי קהילה, התנדבות
- **משך התוכניות:** חד פעמי או מתמשך
- **אפיון המשתתפים:** ילדים, נוער, מבוגרים, קבוצות, משפחות
- **אפיון המפעילים:** סגל המקום, מתנדבים, מחנכים, אנשי קהילה
- **מקורות המידע:** אתרי אינטרנט רלוונטיים

3.1 ישראל

3.1.1 קרן קיימת לישראל

המרחב	ארצי
סוג האתרים	יערות מנוהלים
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית/התנדבותית
משך התוכניות	פעילויות קצרות טווח, התנדבויות קצרות וארוכות
המשתתפים	תלמידי יסודי ותיכון, משפחות, מכינות, קבוצות פרטיות,
המפעילים	מדריכי קק"ל ו/או מובילי הקבוצות, מתנדבים
מקורות מידע	https://www.kkl.org.il/education/youth-and-education https://www.kkl.org.il/volunteers

ארגון

אגף חינוך וקהילה של קק"ל אחראי למגוון פעילויות שחלקן מונחות על ידי מדריכי קק"ל, ואחרות מובלות על ידי עובדי מסגרות חינוכיות, מורי דרך ומתנדבים. הזמנת הפעילויות נעשית דרך נציגים אזוריים של החטיבה במרחבים צפון, מרכז, דרום ומחלקת חו"ל. מדריכים ומורי דרך מוזמנים להרשם באתר, לקבל ניוזלטר, ולהצטרף לקבוצת ווטסאפ שבה מעדכנים באופן שוטף על תכנים וחומרים. הפעילויות יכולות להתרחש בחינוך הפורמלי וגם במסגרות לא פורמליות וקהילתיות, אם כי לא מוצגת תוכנית ברורה לטיפול קשרים עם אוכלוסיות החיות סמוך לשטחי יערות קק"ל.

חינוך וקהילה

• הדרכה

מדריכי קק"ל מלווים מפגשים, סיורים וטיולים חד-יומיים ורב-יומיים ביערות, אתרי מורשת, בריכות חורף, וכן בשמורות הטבע והגנים הלאומיים. בנוסף מוצעות פעילויות ODT, משחקי ניווט 'חוויער', תוכניות בנושאי חגים, ציונית וסביבה, פרויקטים של חינוך והעצמה בפריפריה, ושיתוף פעולה עם מכינות קדם צבאיות.

• ניידת קק"ל

מדריכי קק"ל מפעילים ניידת חינוכית המציעה פעילויות בנושאי סביבה, טבע, היסטוריה וציונות. ניתן להזמין את הניידת דרך האתר.

• יערות קהילתיים

כ-20 היערות הקהילתיים שהוקמו בשיתוף התושבים והרשויות המקומיות הסמוכים לשטחי קק"ל, הם מכלולים של שטחים ירוקים אשר נועדו לרווחה ולבילוי פנאי של התושבים. נאמני היערות, קבוצות גרעין של בעלי עניין בקהילה, פועלים לקידום היער הקהילתי.

• משאבים למורים ומדריכים

באתר של קק"ל ניתן לקבל ערכות הפעלה מפורטות בנושאים כגון שינוי האקלים, איכות הסביבה, עצים ויער, מים, מינים פולשים, מניעת שריפות, נתינה ואחריות חברתית, גיאוגרפיה וידיעת הארץ, חגים וכו'.

• מרכזי השדה והיער

מרכזים הממוקמים ביער לבאי, יער ציפורי, יער נס הרים, יער יתיר ויער שוני מציעים לינה בשטח עם פעילויות, כיתות לימוד פתוחות וסגורות ומתקני ספורט ונופש. המרכזים מאוישים במדריכים מקצועיים האמונים על הפעילויות.

התנדבות

קק"ל מפעילה מערך מתנדבים ברחבי הארץ. ההתנדבות נעשית במסגרת קבוצתית או פרטנית, במסלולים קצרים וארוכים. המתנדבים עוסקים במגוון תחומים בהם עבודות יער, תחזוקת נחלים, הדרכה והפעלת תחנות מידע, עבודה במשרדים ובארכיון. ההרשמה נעשית באתר האינטרנט של קק"ל. טופס הקליטה מברר אזור גיאוגרפי מבוקש ומשך ההתנדבות הרצוי: קבועה (מינימום 12 ימי התנדבות בשנה) או מזדמנת. לאחר שיבוץ, המתנדבים מנוהלים על ידי ראשי המחלקות הרלוונטיות. בנוסף מפעילה קק"ל את "תוכנית נוער בסיכוי" בפריפריה ובחוות חקלאיות של קק"ל ברחבי הארץ.

3.1.2 החברה להגנת הטבע

המרחב	ארצי
סוג האתרים	ללא אתרים מנוהלים, פעילויות במגוון מסלולים ואתרים
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית
משך התוכניות	תוכניות קצרות טווח וארוכות טווח
המשתתפים	ילדים ונוער מגיל הגן ועד לסוף תיכון, משפחות, מבוגרים
המפעילים	אנשי סגל, בנות ובני שנת שירות, שירות לאומי, מורות חיילות
מקורות מידע	https://edu.teva.org.il בלוג "על טבעי": מחזקים את הקהילות ושומרים על הנחלים החברה להגנת הטבע

ארגון

החברה להגנת הטבע אינה מנהלת אתרים פיזיים. אגף החינוך של החברה מגדיר במטרותיו טיפוח קהל רחב של אוהבי הארץ בעלי עמדות וערכים של שייכות, אכפתיות, מחויבות, ואחריות לשמירת הטבע, הנוף והמורשת, תוך שאיפה לקידום מנהיגות בקרב החברה האזרחית. לאגף יחידות הדרכה הפרוסות ברחבי הארץ, והן מספקות מגוון רחב של פעילויות בחינוך הפורמלי והבלתי פורמלי לילדים, נוער ומבוגרים.

חינוך

• תוכניות חינוכיות

מגוון פעילויות ארציות ומקומיות מעודד חינוך חווייתי באמצעות מפגשים עם הטבע ונופים מקומיים. התוכניות נועדות לילדים מגיל גן. בנוסף מוצע ליווי מקצועי לתלמידים הכותבים עבודות חקר בנושאי טבע, והדרכות ביוחקר למגמות ביולוגיה וקבוצות מדעיות ומחקריות. רוב התוכניות הן ארציות; חלקן מוקדש לאזורים גאוגרפיים ספציפיים (ים, מדבר). ניתן דגש לנושאי סביבה ולתוכניות מנהיגות ירוקה.

• בתי ספר שדה

המרכזים הממוקמים סמוך לאתרי טבע ייחודיים מספקים שירותי אכסניה וטיולים. כמו כן, הם מלווים קבוצות נוער, פעילות בבתי ספר ועבודה עם קהילות סמוכות.

• חוגי סיירות

מדריכים צעירים משתתפים בפעילות שבועית, טיולים ומסעות. מטרת החוגים לטפח מנהיגות אחראית, מודעות סביבתית ואהבת הארץ. בתום הלימודים בתיכון משתלבים רבים מהבוגרים בשנת שירות בחברה להגנת הטבע.

קהילה

- קהילות עירוניות

קהילות עירוניות מטעם החברה להגנת הטבע פועלות בכמה מרכזים עירוניים בהם ירושלים, גוש גן, חיפה, חדרה, באר שבע, קריית שמונה, שלומי ומעלות. הן עובדות בשיתוף פעולה עם הרשויות המקומיות, הקהילה, בתי ספר ורשת של שותפויות אזוריות שנועדו לחנך לשמירה ולהגנה על ערכי טבע, סביבה ונוף באזורים סמוכים.

- החברה הערבית

יחידות ייעודיות פועלות בקרב הציבור הערבי – דרוזים, מוסלמים, נוצרים, צ'רקסים ובדואים – בגליל במרכז ובדרום הארץ. הפעילות מכוונת לטיפול זיקה ושייכות לנופים, לערכים ולמורשת, ולפיתוח מודעות לשמירה על הסביבה המקומית והארצית. הפעילות מתקיימת בחינוך הפורמלי במגוון גילים, בחינוך הבלתי פורמלי באמצעות הפעלת קבוצות נוער מטיילות, ובקרב הציבור הרחב דרך עידוד יוזמות מקומיות לשמירה על הסביבה.

- מערך ההתנדבות

בצוותי ההדרכה משולבים בנות ובני שנת שירות, שירות לאומי ומורות חיילות, לצד צוות הדרכה מקצועי בוגר. החברה להגנת הטבע גם מנהלת קבוצות מתנדבים קטנות, חלקן בקהילות מיעוטים. על הפרק כרגע בעיקר קבוצות שיקום נחלים.

3.1.3 המועצה לשימור אתרים

המרחב	ארצי
סוג האתרים	מגוון אתרים ומרכזים
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית
משך התוכניות	תוכניות קצרות טווח וארוכות טווח
המשתתפים	מגיל הגן ועד לסוף תיכון, משפחות, מבוגרים
המפעילים	אנשי סגל, בני ובנות שירות לאומי, מתנדבים בני הגיל השלישי
מקורות מידע	https://shimur.org/

ארגון

הפעילות בתחום חינוך וקהילה במועצה לשימור אתרים נחלקת לתוכניות הכשרה, חינוך והתנדבות. הפעילות מרוכזת על ידי תחום החינוך הארצי, ומבוצעת במחוזות באמצעות אנשי סגל, בני ובנות שירות לאומי ומערך מתנדבים.

חינוך וקהילה

• הכשרות

מרכזים אזוריים של המועצה מכשירים מדריכי סגל, בני ובנות שירות לאומי המשרתים באתרי המורשת, ומתנדבים בגיל השלישי. בנוסף מתקיימים סיורי הכשרה למורי דרך והכשרות למחנכים.

• פרויקט "אמץ אתר היסטורי"

הפרויקט הרב-שנתי מקרב בין בתי ספר לאתרים בסביבתם. במסגרת התוכנית מתקיימות פעילויות חינוכיות והסברתיות בבית הספר, ובקרב משפחות התלמידים והקהילה.

• המחוז הערבי והצ'רקסי

הפעילות של המועצה מחולקת למחוזות גיאוגרפיים ובנוסף אליהם מחוז ארצי ערבי וצ'רקסי שהוא המחוז הגדול ביותר. המחוז הערבי צ'רקסי פועל להעלאת המודעות בקרב הציבור באמצעות תוכניות חינוכיות ומעורבות קהילתית, הרצאות, סיורים וימי עיון.

התנדבות

המועצה הקימה מערך מתנדבים בסיוע ארגון ג'וינט-אשל, משרד ירושלים ומורשת וחברת מגדל. המתנדבים פעילים ב-180 אתרים בתפקידים שונים כגון הדרכה, תיעוד, תחזוקה ועוד. ההתנדבות מותאמת למקום המגורים ולכישוריהם של המתנדבים. למחוזות רכזי התנדבות, שהם בעצמם מתנדבים. כל מחוז מקיים ימי פעילות תקופתיים למתנדבים הכוללים סיורים באתרים, הרצאות ועוד. ההרשמה להתנדבות היא באתר הארגון; בטופס ההרשמה מציינים המתעניינים אזור גיאוגרפי ותחום התנדבות מועדפים. מתנדבים פעילים מקבלים כרטיס מתנדב המזכה אותם בכניסה חינם לאתרי מורשת נבחרים והשתתפות בסיורים והשתלמויות.

3.2 ארצות הברית

אתרי הטבע והמורשת בארצות הברית מנוהלים בידי מספר רב של סוכנויות ברמה הפדרלית, ברמת המדינה, וברמה המקומית. לאלה נוספים ארגונים לא ממשלתיים ועמותות. סעיף זה פותח בתיאור הפעילות של שירות הפארקים האמריקני (National Park Authority, NPS), הסוכנות הגדולה במדינה. לאחר מכן מתוארת פעילות של שתי רשויות הפארקים של מדינות קליפורניה ואריזונה.

3.2.1 שירות הפארקים האמריקני

ארגון

- הנהלה ארצית

מחלקת ההמסרה, החינוך והמתנדבים בהנהלה הראשית בושינגטון הבירה קובעת אסטרטגיה, מקצה משאבים לפארקים, ומפקחת ברמה הארצית. היא גם מנהלת ישירות תוכניות ארציות, יוזמת ומנהלת שיתופי פעולה עם מערכות חינוך, סוכנויות פדרליות, ארגונים חוץ ממשלתיים ועמותות, ומספקת חומרי הדרכה. עמותת הקרויה National Park Foundation מסייעת במימון תוכניות חינוך וקהילה בארגון.

- משרדים אזוריים
לכל אזור גיאוגרפי צוות המסרה וחינוך שתפקידו להטמיע את התוכניות הארציות, ולספק לפארקים הדרכה טכנית. המשרדים האזוריים מסייעים גם בגיוס משאבים ויוזמות מקומיות.

- הפארקים
עיקר היישום נעשה במסגרת צוותי המסרה והדרכה בפארקים שמתכננים ומבצעים תוכניות המותאמות לקהל המקומי ולמשאבים העומדים לרשותם, כולל בניית מערכות יחסים עם בתי ספר, קהילות, עמותות וקבוצות אוכלוסייה שונות. הפארקים גם מגייסים מתנדבים ומפעילים אותם.

המרחב	רחבי ארצות הברית
סוג האתרים	פארקים לאומיים
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית/התנדבותית
משך התוכניות	תוכניות ארוכות טווח
המשתתפים	ילדים ונוער מכל הגילים, מבוגרים, אנשי חינוך וקהילה
המפעילים	הנהלה מרכזית מפעילה תוכניות ארציות. משרדים אזוריים מטמיעים תוכניות ארציות. צוותי הפארקים יוזמים פעילויות המתאימות למשאבים ולקהל שלהם ומפעילים מתנדבים
מקורות מידע	https://www.nps.gov/teachers/index.htm https://www.nps.gov/getinvolved/communities.htm https://npgallery.nps.gov/GetAsset/ https://home.nps.gov/subjects/volunteer/resources.htm https://www.nps.gov/kids/every-kid-outdoors.htm

חינוך וקהילה

כבר במחצית הראשונה של המאה שעברה הציב לעצמו הארגון מטרות חינוכיות באמצעות המסרה ולימוד פדגוגי (Lyman & Albright, 1932). כמעט מאה אחר כך, יותר משבעה מיליוני ילדים המשתתפים בתוכניות חינוכיות (Storksdieck & Falk, 2020). רבות מהתוכניות הן בעלות אופי קהילתי. המטרה של שירות הפארקים היא לטפח קשרים בריאים בין הציבור הרחב לפארקים, ובאופן ספציפי לקשור מערכת יחסים טובה עם אוכלוסיות שאינן נמנות על קהל המבקרים הרגיל, בהן קבוצות מיעוטים ואוכלוסיות מוחלשות שאין להם אפשרות להגיע לאתרים. להלן כמה יוזמות אסטרטגיות של שירות הפארקים ברמה הלאומית:

• America's Largest Classroom

לכבוד שנת המאה של הארגון, שנוסד ב-1916 התפרסם מספר רב של תוכניות ומחקרים תחת הסממה הארגונית "כיתת הלימוד הגדולה ביותר של אמריקה". ביצוע אסטרטגיה זו מתבטאת בשיתופי פעולה עם בעלי עניין ומוסדות חינוכיים, לצד טיפוח קשר ארוך טווח בין הציבור לפארקים, בייחוד בקרב הדור הצעיר, באמצעות רצף של פעילויות המספקות בילוי בטבע, פעילויות חינוכיות, והזדמנויות עבודה והתנדבות.

• A Park for Every Classroom

תוכנית שנועדה לתווך למורים את המשאבים התרבותיים, ההיסטוריים והמדעיים של הפארקים הלאומיים מתוך הבנה שאנשי הוראה הם בעלי הבנה חברתית רחבה ועל כן הם עשויים לשמש סוכני שינוי. במסגרת התוכנית מדריכים מטעם הפארקים מפתחים פעילויות ותוכניות יחד עם מורים (Adams & Branco, 2017; Rocha, 2020). שיתוף פעולה כזה דורש התגברות על חסמים הן מצד המורים שנדרשים להתאים את הפעילות לתוכנית הלימודים, והן מצד מדריכים שאינם תמיד בעלי הכשרה מתאימה. לעתים ניכרים גם חסמים לבניית יחסים חיובית עם הקהילה המקומית (Stern, Wright & Powell, 2012).

• Every Kid Outdoors

תוכנית המבטיחה כניסה חינם לכ-2,000 אתרים לאומיים לתלמידי כיתות ד' ומשפחותיהם. כדי להצטרף לתוכנית על התלמידים להשתתף בפעילות חינוכיות קצרה באתר התוכנית. פורטל לאנשי חינוך מאפשר למורים להדריך פעילות רלוונטית, וכך להשיג אישורים לכיתה שלמה.

התנדבות

NPS מפעיל מעל 100,000 מתנדבים במגוון תפקידים בהם הדרכה, מידע למבקרים, תוכניות חינוכיות, שיקום בתי גידול, ניטור בעלי חיים ומינים פולשים, תחזוקה ועוד. המבנה הארגוני של מערך המתנדבים הוא היררכיה שבראשה חטיבה מרכזית המתווה מדיניות, ומכוונת את תוכניות המתנדבים ברמה האזורית וברמת הפארקים הבודדים. התקציב לתוכנית המתנדבים מאושרת על ידי הקונגרס כחלק מתקציב הרשות והוא נועד להכשרה, כח אדם, מדים וסמלי זיהוי נוספים, הסעות ולינה במקרה הצורך. הקצאת משאבים למשרדים האזוריים נעשית לאחר אישור בקשות מפורטות. המשרדים האזוריים מקצים את המשאבים לפארקים, מפקחים עליהם ותומכים בהדרכה מתאימה. ברמת הפארקים יש פקחים או מנהלים שתפקידם לדאוג להדרכה והסמכה של המתנדבים, ולפיקוח עליהם. הרישום להתנדבות נעשה בכמה דרכים: דרך האתר המרכזי של הרשות, או בפנייה ישירה לפארק סמוך למקום המגורים. המתנדבים יכולים לבחור במסלול קצר של אירועים או פרויקטים חד-פעמיים, מסלול עונתי, או מסלול ארוך טווח. מתנדבים התורמים 250 שעות או יותר זכאים לתעודה המקנה כניסה חינם למבחר אתרים. שירות הפארקים מפעיל פורטל ייעודי למתנדבים, וניתן לקבל מידע גם באתר התנדבות לאומי (volunteer.gov).

3.2.2 הפארקים של קליפורניה

המרחב	מדינת קליפורניה
סוג האתרים	פארקים של המדינה
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית/התנדבותית
משך התוכניות	בעיקר תוכניות ארוכות טווח
המשתתפים	ילדים ונוער, אנשי קהילה וחינוך
המפעילים	צוותי הנהלת הפארקים של המדינה ואתרים מקומיים, מתנדבים
מקורות מידע	https://www.parks.ca.gov/?page_id=886 https://www.parks.ca.gov/?page_id=24510

קהילה

המשרד למעורבות קהילתית (Office of Community Involvement) של רשות הפארקים של קליפורניה אמון על יחסי קהילה של הארגון ברחבי המדינה. עיקר הדגש ניתן לאוכלוסיות מוחלשות וקהלים שאינם מבקרים בדרך כלל בפארקים, אם בשל חוסר מודעות או חוסר נגישות. בין התוכניות המנוהלות על ידי רשות הפארקים של קליפורניה:

- Outdoor Youth Connection
פעילויות לחיזוק מנהיגות, עבודת צוות והעצמה אישית בקרב בני נוער באמצעות תוכניות מחנאות בנות 2-3 ימים.
- Outdoor Recreation Leadership
תוכנית שנועדה להקנות כלים ומשאבים לבעלי תפקידים קהילתיים ואנשי מקצוע המבקשים לשלב חינוך בחיק הטבע בפעילויות חינוכיות.
- FamCamp
תוכנית הפועלת שלושה עשורים ומסייעת לקבוצות נוער, בעיקר מאוכלוסיות מוחלשות, לצאת לקמפינג בחיק הטבע. התוכנית מספקת ציוד ומקומות לינה באתרים נבחרים.

התנדבות

רשות הפארקים של קליפורניה מפעילה קרוב ל-30,000 מתנדבים בפארקים המנוהלים על ידי המדינה. על המתנדבים לעבור תהליך קבלה והכשרה שלאחריו הם משובצים לתפקידים על פי יכולותיהם וכישוריהם. בנוסף מופעלות תוכניות התנדבויות קבוצתיות קצרות טווח. הרישום וכל הפעילויות מכוונות גם לדוברי ספרדית.

3.2.3 ארגון הפארקים והשבילים של מדינת אריזונה

המרחב	מדינת אריזונה
סוג האתרים	מגוון אתרי טבע ואדמות של אוכלוסיות ילידיות
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית
משר התוכניות	תוכניות קצרות טווח וארוכות טווח
המשתתפים	קהילות מקומיות ילדים ונוער, אנשי קהילה וחינוך, אוכלוסיות מוחלשות
המפעילים	הנהלה וצוותים של הפארקים, מתנדבים
מקורות מידע	https://azstateparks.com/press/arizona-state-parks-and-trails-partners-with-black-folks-camp-too-to-launch-unity-blaze-return-on-inclusion-training-course /https://azstateparks.com

קהילה

באריזונה פארקים רבים השוכנים באדמות מסורתיות של שבטי אמריקנים ילידים או בסמוך אליהם, ועל כן הארגון מפעיל תוכניות ייחודיות לאוכלוסייה הילידית וגם לאוכלוסיות מוחלשות.

- Tribal Monitor
בני האוכלוסייה הילידית מקבלים הכשרה בביצוע סקרי קרקעות, תיעוד אתרים מסורתיים ומקומות בעלי משמעות תרבותית. כך הם מסייעים בעבודת הארגון, ובו בזמן משגיחים מטעם הקהילות שלהם על אדמותיהם וקיום מסורותיהם.
- Stewards Volunteer Program
מתנדבים מקרב האוכלוסייה הילידית מתגייסים לשמירה על אתרים ארכיאולוגיים ופלאונטולוגיים. לאחר הכשרה מתאימה המתנדבים מנטרים את האתרים, ומדווחים על כל פגיעה בהם. התוכנית נערכת בשיתוף הקהילות וגופים מקומיים כדי להבטיח שמירה על משאבים תרבותיים.
- Indigenous Communities Program
התוכנית מגייסת צוותי שימור בקרב הקהילות הילידיות. הצוותים משתתפים בפרויקטים כגון שימור נחלים, תחזוקת שבילים, ושיפור בתי גידול.
- Black Folks Camp Too
שיתוף פעולה של מחלקת הפארקים של אריזונה עם עמותה המקדמת בילוי בחיק הטבע למגוון אוכלוסיות. צוותי הפארקים מקבלים הנחייה ליצירת סביבה מזמינה למבקרים מאוכלוסיות אלה שרובן מוחלשות.

3.3 קנדה

ארגון

ניהול הפארקים והאתרים ההיסטוריים הלאומיים בקנדה נתון בידי Parks Canada, ארגון ארצי שנמצא בחסות משרד הסביבה והאקלים. בנוסף לפארקים הלאומיים המנוהלים על ידי Parks Canada, בכל מחוז בקנדה יש רשות עצמאית האמונה על פארקים ואתרים היסטוריים אזוריים ומקומיים. להלן מתוארות תוכניות לדוגמא של הארגון הארצי ושל שני מחוזות.

3.3.1 Parks Canada

המרחב	ארצי
סוג האתרים	מגוון אתרים ומרכזים
אופי הפעילות	ציבורית/חינוכית/קהילתית/התנדבותית
משך התוכניות	תוכניות קצרות וארוכות טווח
המשתתפים	ילדים ובני נוער בכל הגילים, מבוגרים, אנשי חינוך וקהילה
המפעילים	תוכניות ארציות מיושמות על ידי הנהלות במחוזות ובאתרים ומנוהלות בידי צוותים מקצועיים ומתנדבים
מקורות מידע	https://parks.canada.ca/voyage-travel/hebergement-accommodation/initiation-camping-learn https://parks.canada.ca/voyage-travel/admission/cultur https://parks.canada.ca/agence-agency/benevolat-volunteering/vol-ben01

חינוך וקהילה

• חינוך פורמלי

התוויית אסטרטגיות בתחום החינוך, ותמיכה בתוכניות לימוד במסגרת החינוך הפורמלי בכל הרמות בנושאי היסטוריה, מדע, טבע וסביבה בעזרת חומרי לימוד מודפסים ודיגיטליים, הדרכה למורים וסיורים באתרים.

• המסרה וחינוך לא פורמלי

יצירת חומרי המסרה המכירים לקהל הרחב ולתלמידים נושאי טבע, שימור וסביבה, וכן תכנים המחזקים את הידע בתרבות מסורתית, ותומכים בתביעה לבעלות על קרקעות של 'העמים הראשונים', כפי שקרויים התושבים הילידים של קנדה.

• Xplorers for New Canadians

מהגרים שהתאזרחו זוכים בכניסה חינם לפארקים והאתרים ההיסטוריים הפדרליים במשך שנה. מטרת התוכנית היא להכיר לאזרחים חדשים את הטבע וההיסטוריה של קנדה, והיא מופעלת בעזרת אפליקציה של הרשות הממשלתית האחראית לקליטת מהגרים.

• Learn to Camp

תוכנית המיועדת להכרת הבילוי בטבע בקרב אוכלוסיות שאינן מרבות לבקר בפארקים ובמסגרתה מתקיימות סדנאות מחנאות וקמפינג.

• Urban Outreach

צוותים של רשות הפארקים מגישים את החוויות המוצעות על ידי פארקים ואתרים היסטוריים לציבור עירוני שמתקשה להגיע לאתרים באמצעות דוכנים בפסטיבלים, אירועים בספריות ציבוריות, תערוכות ואירועים. בתוכנית מועסקים גם סטודנטים על בסיס עונתי.

• National Youth Engagement

תוכניות לאומיות לקירוב ילדים ונוער לפארקים במסגרתה נבחרים 'שגרירים צעירים' הזוכים לטייל בפארקים, ואחר כך משתפים את החוויות שלהם במדיה החברתית ובאירועים קהילתיים. כדאי לציין שהכניסה לפארקים בקנדה היא חינם לכל בני 17 ומטה.

התנדבות

ארגון הפארקים של קנדה מקיים מערך של כ-7,500 מתנדבים ברחבי המדינה. רישום המתנדבים וקליטתם נעשה באתר האינטרנט המרכזי של הארגון שבו נבדקים כישורי המתנדבים והעדפותיהם. באתר מוצעים כמה אתרי התנדבות במחוזות השונים. תחומי הפעילות כוללים התנדבויות לטווח ארוך ומבצעים קצרי טווח. במידה והתפקיד דורש הכשרה זו ניתנת על ידי אתר שבו משובצים המתנדבים. סוגי ההתנדבות עשויים להיות:

- סיוע במחקרי שדה, ניטור, חפירות ארכיאולוגיות ושיקום בתי גידול.
- קיום קשר עם קהל המבקרים בתחום ההסברה, קמפינג או סיוע במסלולי טרקים.
- סיוע באירועים מיוחדים ובתוכניות נוער ותוכניות חינוכיות.

מחוז בריטיש קולומביה	המרחב
אתרי טבע ומורשת, אדמות של אוכלוסיות ילידיות	סוג האתרים
חינוכית/קהילית	אופי הפעילות
תוכניות קצרות וארוכות טווח	משך התוכניות
ילדים ונוער, קהילות מקומיות, אנשי קהילה וחינוך	המשתתפים
הנהלת ארגון הפארקים המחוזיים בשיתוף קהילות מקומיות ומתנדבים	המפעילים
/https://bcparks.ca	מקורות מידע

ארגון

רשות הפארקים של מחוז בריטיש קולומביה שבחוף המערבי של קנדה מנהלת אתרים מגוונים, חלקם שמורות ימיות; רבים מהאתרים והשמורות שוכנים באדמות מסורתיות של קבוצות ילידיות, ומנוהלים בשיתוף פעולה עם הקהילות. גם בתוכניות החינוכיות והקהילתיות המיועדות לקהל הרחב ניכר דגש על תכנים הקשורים במסורות מקומיות, ואנשי הקהילות מעורבים בתכנון ובניהולן.

חינוך וקהילה

• שיתוף פעולה עם מערכת החינוך

הפיתוח של תוכניות בתחומי טבע, היסטוריה ותרבות ילידית מתואם בקשר הדוק עם מערכת החינוך של המחוז, ומותאם לסביבה הטבעית והתרבותית של כל אתר. המורים עוברים השתלמויות בתרבות הילידית, ובני הקהילות משתתפים בהדרכה. כך לדוגמא, בפארק Pacific Rim נושאי הלימוד הם מערכות ימיות, אקלים וידע מסורתי המועבר על ידי בני הקהילה הילידית, ובאתר ההיסטורי Fort Langley לומדים אודות העמים הראשונים וההתיישבות במקום.

• Power To Be

שיתוף פעולה רב-שנים עם עמותה המנגישה את הטבע לנוער, משפחות ובוגרים בעלי מוגבלויות, וכולה שיש להם חסמים כלכליים וחברתיים לגישה לטבע.

• Indigenous Guardian Programs

תוכניות מנהיגות המובלות על ידי הקהילות הילידיות. בני הקהילות מועסקים בניהול והדרכת מבקרים, שילוב שפתם והנרטיב שלהם בשילוט ובהמסרה, פיקוח על אתרים מסורתיים וקדושים.

התנדבות

מאות מתנדבים מועסקים כפרטים או קבוצות ומשובצים לתפקידי מחקר, מיפוי, סימון שבילים, גיוס כספים ועוד לפי כישוריהם וניסיונם. קבוצת מתנדבים בנתה מערך של בקתות במסלולי טרקים והיא מנהלת אותן בהתנדבות. מתנדבים גם מוזמנים לשמש פקחים בשמורות אקולוגיות. הפנייה להתנדבות יכולה

להיעשות לרשות הפארקים של בריטיש קולומביה או ישירות לאתרים ברשימה המתפרסמת באתר האינטרנט. טופס ההרשמה באתר הוא מפורט מאוד וכולל מידע אודות גיל המועמדים, הכשרה בעזרה ראשונה, זמינות רכב ועוד.

3.3.3 מחוז קוויבק

ארגון

Sepaq הוא ארגון גג המנהל 20 פארקים, שמורות אקולוגיות ושמורות טבע במחוז קוויבק. בנוסף לשיתוף פעולה עם מערכת החינוך הפורמלית בתחומי לימוד רלוונטיים Sepaq מפעיל יוזמות חינוכיות וקהילתיות. אתרי מורשת בהם מבנים היסטוריים ואתרי קרב, אתרים ארכיאולוגיים ומרכזי המסרה תרבותיים מנוהלים על ידי משרד התרבות והתקשורת של המחוז.

המרחב	מחוז קוויבק
סוג האתרים	אתרי טבע
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית
משך התוכניות	תוכניות קצרות וארוכות טווח
המשתתפים	ילדים ונוער, אנשי קהילה וחינוך, אוכלוסייה ילידית
המפעילים	הנהלת ארגון הפארקים המחוזיים ומשרד החינוך של קוויבק, שיתופי פעולה עם רשויות מקומיות
מקורות מידע	/https://www.sepaq.com https://www.quebec.ca/gouvernement/ministere/culture-communications

חינוך וקהילה

• Discovery

תוכנית בדגש על המורשת הטבעית והתרבותית של המחוז מציעה פעילויות כגון צפייה בבעלי חיים, שיט, מסלולי אופניים, הדרכות בנושאי החי והצומח וחינוך סביבתי. חלק מהפעילויות מודרכות על ידי צוותי הפארקים ואחרות על ידי מתנדבים.

• שיתוף פעולה עם קהילות ילידיות

שותפות עם קהילות באתרים השוכנים באדמות מסורתיות של קהילות ילידיות או בסמוך אליהן. מדריכים מקומיים עוסקים בהמסרה של הידע והנרטיבים של העמים הראשונים, מסייעים בשילוט הנושא שמות מסורתיים, ומשתתפים בפיתוח שבילים ייעודיים ותערוכות המספרות את סיפורם.

• השתתפות באירועים קהילתיים

צוותי Sepaq עורכים אירועים בקהילה כגון דוכנים בשווקים עונתיים, ספריות ובתי ספר שבהם הם מציגים תכנים לנוער ולקהל הרחב בנושאי טבע, מגוון ביולוגי ואף נותנים עצות לקמפינג. פעילויות אלה נערכות פעמיים רבות בשיתוף עיריות ומוסדות מקומיים.

המרחב	רחבי בריטניה
סוג האתרים	אתרי טבע מוגנים ואתרי מורשת
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית/התנדבותית/חקלאית
משך התוכניות	תוכניות ארוכות טווח
המשתתפים	ילדים ובני נוער, קהילות מקומיות, חקלאים, תיירים, אוכלוסיות מעוטות יכולת
המפעילים	צוותים מקצועיים של הנהלה מרכזית והנהלות אזוריות, צוותי הפארקים, אנשי קהילה ובעלי עניין, מתנדבים
מקורות מידע	https://nationalparksengland.org.uk/news/national-parks-in-england-take-leading-role-in-45m-project-to-connect-disadvantaged-young-people-to-nature https://www.nationalparks.uk/green-pathways https://www.nationalparks.uk/npuk-youth-voice https://www.shoutoutloud.org.uk/young-producers-hub/become-a-youth-associate https://www.english-heritage.org.uk/support-us/volunteer https://www.nationaltrust.org.uk/our-cause/communities https://nationalparksengland.org.uk/landscapes-for-everyone

ארגון

ניהול שטחים מוגנים ואתרים היסטוריים בבריטניה נעשה על ידי כמה ארגונים ברמה הלאומית, בהם National Parks England, רשות הפארקים של בריטניה האמונה על 15 פארקים לאומיים, National Trust, הפועל באנגליה וולס וצפון אירלנד, ו- English Heritage המנהל אתרים היסטוריים ברחבי אנגליה. בנוסף, פועלים ארגוני שימור אזוריים. מספר התוכניות המופעלות על ידי ארגונים אלה הוא רב מאוד, הן בתחום החינוך והן בתחום הקהילה.

3.4.1 National Parks England

• Generation Green 2

יוזמה ארצית המיועדת לבני נוער מעוטי יכולת המפעילה תוכניות לימוד בחיק הטבע, הקניית מיומנויות סביבתיות, והזדמנויות להתנדבות בפארקים הלאומיים של אנגליה. התוכנית שממומנת בהיקף של מיליוני לירות שטרלינג מגיעה לעשרות אלפי צעירים. היא מופעלת בשיתוף ארגון גג של עמותות לנוער ושימור טבע בשם Access Unlimited.

• Landscapes for Everyone

תוכנית ארצית להנגשת הפארקים הלאומיים של בריטניה לאוכלוסיות עירוניות ו/או מעוטות יכולת. התוכנית נעזרת בגופים ציבוריים, בתי ספר ושותפים מקומיים נוספים כדי לאפשר לילדים לבקר באתרי טבע, אם דרך בתי הספר או במסגרת משפחתית.

- Green Pathways

מערך תוכניות לילדים, נוער ומחנכים המספק כלים לפעילויות בטבע. Green Shoots פועלת דרך החינוך הפורמלי וקבוצות נוער, Green Beacons מכשירה חניכים, עובדים, מתנדבים ובעלי עניין נוספים להיות מובילים של פעילויות נוער, Green Leaders מקיימת מחנות בחיק הטבע בהשתתפות אלפי בני נוער במטרה לטפח מנהיגות צעירה.

- Youth Voice Conference

כנס ארצי של מנהיגים צעירים הפעילים בפארקים הלאומיים ברחבי האנגליה שבמסגרתו נערכות הדרכות וסדנאות בנושאי אקלים, לימוד חווייתי בחיק הטבע, שיתוף קהילתי ועוד.

English Heritage 3.4.2

- Shout Out Loud

תוכנית לבני 16-25 הקושרת בין צעירים המעוניינים בנושאים היסטוריים על ידי מפגשים ופעילות תקשורתית. התוכנית מעודדת השתתפות קבוצות אתניות שונות, בני הקהילה הלהט"בית, צעירים משכבות סוציו-אקונומיות מוחלשות ובעלי מוגבלויות.

The National Trust 3.4.3

- שיתוף פעולה עם בעלי קרקעות

חלק גדול מהשטחים שבאחריות ה-National Trust הן אדמות חקלאיות. ניהול משותף עם החקלאים שואף לאיזון בין שמירת הטבע וצרכי החקלאים על ידי חינוך לשיטות עיבוד ורעייה המיטיבות עם הקרקע והסביבה, במטרה להבטיח עתיד טוב לשני הצדדים. מדענים ואנשי סביבה מספקים לחקלאים ידע וכלים.

NatureScot 3.4.4

- Community Planning Partnership

פרויקט ארוך טווח מטעם ארגון שמירת הטבע של סקוטלנד מטפח רשת של צוותים מקומיים התומכים בקשרים עם קהילות, אזרחים, עסקים וגופים ציבוריים ופרטיים. אתר האינטרנט של הארגון מספק רשימת רעיונות ומשאבים בתחומים שונים שאותם יכולים לאמץ גופים ורשויות מקומיות, בהם פרויקטים תיירותיים התורמים לכלכלה, טיפוח ריאות ירוקות, ועבודה עם מוסדות חינוך.

English Heritage 3.4.5

- התנדבות

הארגון מפעיל מאות מתנדבים באתרים ברחבי אנגליה בתפקידים שונים לפי כישוריהם והעדפותיהם. אלה כוללים ניהול סדנאות, מידע והדרכה למבקרים, גינון, שימור, וסיוע בתפקידים מנהליים. מערכת ההתנדבות מעודדות מגוון חברתי וגיוס מתנדבים מקרב קהלים חדשים.

ארגון

האתרים המוגנים בגרמניה, בהם פארקים לאומיים, פארקי טבע (Naturparks), שמורות ביוספריות, שטחי נוף ואזורים טבע מוגנים, מנוהלים ברמת 16 המדינות הפדרליות אשר אחראיות להקצאות משאבים ולניהולם. בכל אחת מהמדינות יש משרד סביבה וגוף המנהל את הפארקים. במקרים רבים רשויות מקומיות עשויות לקבל על עצמן את הניהול של פארקים מקומיים ושטחים קטנים.

כדוגמא מובא הפארק הלאומי היער השחור המנוהל על ידי מדינת באדן-וורטמברג.

• פארק היער השחור

הפארק הלאומי הגרמני היער השחור	המרחב
שמורת טבע	סוג האתרים
חינוכית/קהילתית	אופי הפעילות
תוכניות קצרות וארוכות טווח	משך התוכניות
ילדים ובני נוער, אנשים מהקהילה	המשתתפים
צוות הפארק, מתנדבים, ארגונים משתפי פעולה	המפעילים
/https://www.nationalpark-schwarzwald.de https://pangaeaproject.org/projects/ecocamps/black-forest-camps https://www.summerschoolsineurope.eu/course/into-the-wilderness-nature-conservation-and-sustainable-development-in-the-black-forest-national-park https://www.nationalpark-schwarzwald.de/mitmachen/juniorranger-ehrenamt	
מקורות מידע	

הפארק קולט מספר רב של מבקרים גרמנים ובינלאומיים. רבות מהתוכניות החינוכיות הלא פורמליות והקהילתיות מתבצעות בשיתוף פעולה עם גופים מקומיים.

• פקחים צעירים

תוכנית לילדים בני 5-12. בעזרת צוות הפארק הם חוקרים את החי והצומח של המקום תוך שהם מפתחים כישורים חברתיים. התוכנית נמצאת בחסות ארגון הגג Europarc Young Rangers.

• Young Explorers

תוכנית שנערכת בשיתוף ארגון Abenteurer Schwarzwald המקדם זיקה לטבע המקומי ולשמירה עליו, ובמסגרתו תלמידי תיכון משתתפים במחנות צילום בני שבוע בשטחי הפארק.

- Into the Wilderness
תוכנית קיץ בשיתוף אוניברסיטה מקומית מציעה לציבור פעילויות בחיק הטבע בהן טרקים עם שחר, קמפינג וסיורים שנועדו להקנות ידע וחוויות בנושאי מגוון ביולוגי, סביבה בת-קיימא ושימור הטבע.
- עמותת ידידי היער השחור
עמותת הידידים ובה כאלף חברים נוסדה ב-2011 במטרה לקדם את הפארק ושמירת הטבע באזור על ידי תרומה כלכלית, אירועים, דוכני מידע והפצת מגזין היוצא לאור פעמיים בשנה.
- חונכות והשתלמויות
הפארק מציע לסטודנטים מסלולי השתלמות בנושאי טבע וניהול שטחים מוגנים, הדרכות לציבור הרחב בנושאי סביבה, טבע, תיירות ונושאים חברתיים, והשתלמויות למדריכי סיורים וטרקים. ההשתלמויות כרוכות בהשתתפות כספית ואורכן המינימלי הוא ארבעה שבועות.

התנדבות

התנדבות שנתית מוצעת במסגרת שירות לאומי אזרחי, תוכנית ממשלתית לבני 16-27 המתנדבים במגוון תחומים חברתיים לתקופה של 6-18 חודשים. בנוסף הפארק מכשיר מתנדבים עצמאיים למגוון תפקידים. ההתנדבות כרוכה בהתחייבות לנוכחות לפחות פעם בחודש, בייחוד בסופי שבוע וחגים, והשתתפות במפגשים חודשיים.

3.6 אוסטריה

המרחב	הפארקים הלאומיים של אוסטריה
סוג האתרים	שמורות טבע ומורשת כפרית
אופי הפעילות	חינוכית/קהילית/תיירותית
משך התוכניות	תוכניות קצרות וארוכות טווח
המשתתפים	ילדים ובני נוער, אנשים מהקהילה, תיירים
המפעילים	צוות הפארק, מתנדבים, קהילות מקומיות, ארגונים משתפי פעולה
מקורות מידע	https://www.nationalparksaustria.at/en/all-nationalparks/all-national-parks.html https://nationalpark-gesaeuse.at/en/create-national-park/youth-board https://www.nationalpark.at/en/service/about-us/national-park-villages

ארגון

ששת הפארקים הלאומיים של אוסטריה מתנהלים כגופים אדמיניסטרטיביים וכלכליים עצמאיים תחת ארגון גג הקרוי Nationalpark Austria. הארגון קובע סטנדרטים להכשרת פקחים, ומספק מסגרת ללימודים אקדמיים בנושאי טבע. כל התוכניות החינוכיות והקהילתיות הן פרי יוזמתם וניהולם של הפארקים. הנה דוגמאות ממספר פארקים:

- Thayatal

השמורה מפעילה כ-40 פקחים ומדריכים על בסיס פריילנס, בנוסף לתשעה עובדים קבועים בשכר, ומכשירה צוותים בנושאים מקצועיים, פדגוגיים ומנהליים (כולל עזרה ראשונה). בנוסף, עליהם להשתתף בשתי השתלמויות בשנה ובשלושה מפגשי עדכון. קיימת גם תוכנית למתנדבים העוברים הדרכה של ארבעה ימים, ומופעלים בעיקר בתקופות עומס ובאירועים מיוחדים.

- Donau-Auen

הפארק נמצא במישור ההצפה של נהר הדנובה, ועיקר מסריו החינוכיים עוסקים באקולוגיה של אדמות לחות, מגוון ביולוגי ומשטר המים. בני נוער משתתפים בסדנאות וימי עבודה במסגרת תוכנית פקחים צעירים. כמה מהתוכניות נעשות בשיתוף פארקים שכנים בסלובקיה.

- Gesause

בתיאום עם בתי ספר באזור, הפארק משתתף בתוכנית לימודים ארוכת טווח הכוללת סיורים גיאולוגיים, מעבדות אקולוגיות וסדנאות יער. פעילות המיועדת לבני 15-29 מעודדת בני נוער לתכנן ולהוציא לפועל פרויקטים עצמאיים בעזרת צוות הפארק ומימון של שותף מסחרי.

- Hohe Tauern

בשטח האזור המוגן הגדול ביותר של אוסטריה יש כעשרים כפרים הרריים. הקהילות מספקות שירותי אירוח למבקרים באזור, תוך הקפדה על מסורות אלפיניות ותיירות בת קיימא. תושבי הקהילות עוסקים גם בחקלאות ומשתתפים בפעילויות שונות במסגרת הפארק כולל הדרכה, חינוך ותיירות.

3.7 דנמרק

ארגון

הבילוי בטבע הוא חלק בלתי נפרד מהתרבות הדנית. מדיניות השטחים המוגנים במדינה מנוהלת על ידי הסוכנות הדנית להגנה על הסביבה, והיא מבוצעת על ידי מערך של רשויות ממשלתיות ומקומיות וארגונים לא ממשלתיים, עם דגש על שיתוף קהילות ובעלי עניין מקומיים. מדיניות זו מאופיינת על ידי שיתוף הציבור בהחלטות ועידוד יוזמות הצומחות מהשטח, כגון מבצעי ייעור ושיקום בתי גידול. תוכניות התנדבות מחזקות את היוזמות האלה. אחת הדוגמאות הבולטות לשיתוף הציבור הדני הוא ייסוד וניהול הפארק הלאומי ימת ואדן.

- הפארק הלאומי ימת ואדן

שמורת ואדן (Wadden Sea) היא אתר מורשת עולמית של אונסקו, ובשטחה מגוון של אתרי טבע ומורשת. בשמורה מתגוררים תושבים, ופועלים בה עסקים רבים. עד היום שותפו בפיתוח ובניהול השמורה כמאתיים בעלי עניין מקומיים, וכמאה 'שגרירים' מעורבים בקידום מטרות הפארק ופיתוח בר-קיימא. אתר אינטרנט שיתופי מציע פעילות חינוכית לילדים ונוער.

הפארק הלאומי Wadden	המרחב
אתר מעורב של מוקדי טבע ומורשת	סוג האתרים
קהילתית/תיירותית	אופי הפעילות
תוכניות ארוכות טווח	משך התוכניות
ילדים ובני נוער, אנשים מהקהילה, תיירים	המשתתפים
רשויות ניהול מקומיות ובעלי עניין בקהילה המקומית	המפעילים
https://generisonline.com/understanding-conservation-policies-in-denmark-protecting-nature-and-biodiversity https://www.waddensea-worldheritage.org https://www.mitvadehav.dk https://eng.nationalparkvadehavet.dk	
מקורות מידע והערות	

3.8 אוסטרליה

ארגון

מדיניות השימור של משאבי טבע ואתרים היסטוריים באוסטרליה הוא באחריות הפדרלית של המשרד לאנרגיה, שינוי האקלים, הסביבה והמים (Department of Climate Change, Energy, the Environment and Water). ארגון הגג Parks Australia מנהל ישירות מספר אזורים הנמצאים תחת הגנה פדרלית, אך עיקר ניהול הפארקים נעשה ברמת המדינות והטריטוריות, כאשר לכל אזור הנהלה האחראית לתוכניות חינוך וקהילה ושיתוף האוכלוסייה האבוריגינית הילידית. כדוגמאות מובאות כמה תוכניות נבחרות באתר מורשת בניהול פדרלי ובשתי מדינות ביבשת.

3.8.1 הפארק הלאומי אולורו-קאטה צ'ורטה

Uluru-Kata Tjuta National Park	המרחב
שמורה ילידית	סוג האתר
תיירותית/קהילתית	אופי הפעילות
בעיקר ארוכות טווח	משך התוכניות
תיירים מקומיים ובינלאומיים, קבוצות בתי ספר	המשתתפים
שיתוף פעולה של ארגון הפארקים של אוסטרליה והקהילה המקומית שהיא בעלת האדמות, צוותי פארקים ומתנדבים	המפעילים
https://uluru.gov.au/discover/highlights https://uluru.gov.au/discover/history/mutitjulu-community	
מקורות מידע והערות	

המקום הקדוש לעם האבוריגיני הוא אתר מורשת עולמית של אונסקו ואחד המוקדים המתויירים באוסטרליה. האתר שוכן באדמות בני אנג'ו (Anangu). מאז 1985 הוא מנוהל על ידי ארגון הפארקים של אוסטרליה בשיתוף הבעלים הילידים. שיתוף הקהילה המקומית בניהול הוא משמעותי מאוד, והוא הושג

לאחר מאבק ארוך. כל ההכנסות מדמי הכניסה נותרים בידי הפארק, והם נועדים לניהול משאבי הפארק. חלק מהמדריכים בפארק הם מקרב בני הקהילה החיים בשטח השמורה ביישוב הסגור למבקרים. התושבים מועסקים גם בפעולות למניעת שריפות, ניטור הצומח והחי, ותחזוקת מתקני הפארק. כמו כן מוצעות להם אפשרויות רכישת השכלה וקידום.

3.8.2 שירות הפארקים וחיי הבר של מדינת ניו סאות וולס

המרחב	מדינת ניו סאות וולס
סוג האתרים	שמורות טבע ואתרי מורשת
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית/התנדבותית
משך התוכניות	קצרות וארוכות טווח
המשתתפים	קהל מגוון של תלמידים, תושבים מקומיים ומבקרים
המפעילים	צוותי שירות הפארקים וחיי הבר של ניו סאות וולס, בני הקהילה האבוריג'ינית, מתנדבים
מקורות מידע והערות	https://www.nationalparks.nsw.gov.au/education https://www.nationalparks.nsw.gov.au/conservation-and-heritage/volunteer-programs https://www.nationalparks.nsw.gov.au/conservation-and-heritage/aboriginal-culture/aboriginal-storytelling-virtual-tours https://www.nationalparks.nsw.gov.au/conservation-programs/connecting-to-culture-sydney

חינוך

פעילויות לתלמידים מגיל הגן ועד סוף תיכון בנושאי טבע, מורשת היסטורית ותרבות אבוריג'ינית משולבות בתוכנית הלימוד הפורמלית, והן כוללות סיורים בליווי מדריכים אבוריג'ינים. רוב התוכניות נערכות באתרים, אך כמה מהן מתקיימות בבתי הספר תחת הכותרת Incursions. בנוסף, מספק שירות הפארקים משאבי לימוד און ליין.

קהילה

- Connecting to Culture Sydney
תוכנית המיועדת לקרב בני נוער אבוריג'ינים החיים בסביבה עירונית למסורת שלהם. הצעירים משתתפים במסעות קמפינג, מבצעים עבודת שדה, עובדים בשימור אתרים של בני עמם, ולומדים אודות מנהגים ושימוש מסורתי בצמחים.
- Aboriginal Storytelling Virtual Tours
פרויקט החושף קהלים לתרבות האבוריג'ינית בעזרת סיורים וירטואליים המודרכים על ידי מדריכים ילידים.

התנדבות

אתר האינטרנט של שירות הפארקים של ניו סאות וולס מציג מערך מפורט מאוד של אפשרויות התנדבות, לצד סרטי וידיאו המדגימים את הפעילויות. מועמדים יכולים להרשם ישירות לפרויקט המועדף עליהם. בכל פרויקט התנדבות מצוין אם יש מקומות פנויים או לא.

• התנדבות בשטח

מתנדבים עוברים הדרכה והכשרה בנושאי טבע ותרבות אבוריגינית. לאחר ההכשרה המתנדבים יכולים לשמש כמדריכים או להצטרף לפעילויות קבוצתיות של שיקום ותחזוקה.

• חברות מסחריות

סדנאות התנסות לקבוצות עסקיות במסגרתן מבצעים פרויקטים של שימור ושיקום בשמורות.

• אירוח באתרי קמפינג

מתנדבים מקבלים את פניהם של מבקרים הבאים ללון באתרי קמפינג בשמורות, מכוונים אותם, מדריכים אותם בסדרי בטיחות, ומספקים מידע על אטרקציות מקומיות. הם גם מדווחים לפקחים במקרה של הפרעה או אי ציות.

3.8.3 שירות הפארקים של מדינת ויקטוריה

המרחב	מדינת ויקטוריה
סוג האתרים	שמורות טבע ואתרי מורשת
אופי הפעילות	חינוכית
משך התוכניות	קצרות וארוכות טווח
המשתתפים	תלמידים ומשפחות
המפעילים	צוותי שירות הפארקים וחיי הבר של ויקטוריה
מקורות מידע והערות	https://www.parks.vic.gov.au/get-into-nature/learning-in-nature/plan-your-learning/primary-school/park-explorers https://www.parks.vic.gov.au/things-to-do/junior-rangers https://www.nationalparks.nsw.gov.au/conservation-and-heritage/volunteer-programs

• Parks Explorer

תוכנית לילדים בגיל הגן ותחילת יסודי במימון משרד החינוך המקומי שנועדה להכיר להם את הסביבה הטבעית באמצעות סיורים מודרכים בשטח וחומרי לימוד לשימוש בכיתה.

• Junior Rangers

תוכנית למשפחות המיושמת ברמת המדינה. הפעילויות נערכות בזמן חופשות בית הספר, והן כוללות סיורים להיכרות עם בעלי חיים ועם הצומח באזור, משחק בלוש, סיורי הליכה, הדרכה בהגנה על הסביבה, צפרות, תרבות אבוריגינית וכדומה, הכל לפי האפשרויות בשמורות השונות באזור. על המשפחות להרשם באתר שירות הפארקים של ויקטוריה ולהזמין את הפעילות הרצויה באתר מסוים.

המרחב	רחבי ניו זילנד
סוג האתרים	שמורות טבע ואתרי מורשת
אופי הפעילות	חינוכית/תרבותית/התנדבותית
משך התוכניות	קצרות וארוכות טווח
המשתתפים	בתי ספר, הציבור הרחב, בני מאורי, מתנדבים מקומיים ומחוז"ל
המפעילים	שירות הפארקים וחיי הבר של ויקטוריה
מקורות מידע והערות	https://www.doc.govt.nz/our-work/jobs-for-nature--mahimo-te-taiao https://www.tiritirimatangi.org.nz https://www.doc.govt.nz/get-involved https://www.doc.govt.nz/doc-community-fund https://www.doc.govt.nz/get-involved/conservation-activities

ארגון

הפארקים הלאומיים ואתרי המורשת של ניו זילנד מנוהלים באופן ריכוזי על ידי משרד השימור (Department of Conservation), כולל התוכניות החינוכיות והיוזמות הקהילתיות.

חינוך

למשרד מערך המתאם לימודים בנושאי טבע וסביבה במסגרת הפורמלית ובמסגרות לא פורמליות. הוא מציע תוכניות וחומרי לימוד, מערכי שיעור וסיורים, כמו גם פעילויות חינוכיות למשפחות באתרי הטבע או בסביבת מגוריהם.

קהילה

עיקר המאמץ הקהילתי מושקע בשיתוף בני מאורי הילידים שלהם מערכת יחסים מורכבת עם רשויות שמירת הטבע. לאחר מאבקים ממושכים של המאורי, הכירה המדינה בבעלותם על כמה שטחים מוגנים. אנשי הקהילה מועסקים בתפקידי הדרכה והמסרה תרבותית בשכר ובהתנדבות. הם גם מפעילים מיזמים תיירותיים למבקרים בפארקים. בנוסף מופעלות כמה יוזמות ארציות:

• Jobs for Nature

תוכנית שנוסדה אחרי מגפת Covid-19. מטרת התוכנית לייצר מקומות עבודה חדשים בתחום שימור הטבע תוך שיקום כלכלתן של קהילות מקומיות. בתוכנית משתתפות קבוצות ועמותות מקומיות, בהן גם קהילות של בני מאורי הפועלות בתחומים שונים כגון הדרכת צפרות וצפייה בכוכבים, שיקום בתי גידול, נקיון חופים ועוד.

• DOC Community Fund

קרן למימון פרויקטים קהילתיים באמצעות מענקים לקבוצות, קהילות ילידיות ובעלי קרקעות פרטיים שפועלים לשימור המגוון הביולוגי ומערכות אקולוגיות.

התנדבות

באתר האינטרנט המרכזי של משרד השימור מתפרסמות רשימות מפורטות של התנדבויות לפי אזור, סוג פעילות, מסגרת זמן וכשירות פיזית. כמו כן מוצעים קישורים לעמותות ולקבוצות קהילתיות שפועלות באופן עצמאי, ואפשרויות התנדבות למבקרים מחו"ל. סוגי ההתנדבות כוללים פקחים בבקתות טרקים (שבוע עד חודש מינימום), סיוע באתרי קמפינג (מינימום שבועיים בשנה), ומפגשים קבוצתיים לגינון, נטיעות, שיקום בתי גידול מימיים, פיקוח בחופים ועוד.

3.10 הודו

המרחב	שמורות ברחבי הודו
סוג האתרים	שמורות טבע ומקלטי חיות בר
אופי הפעילות	ניהול ממשק אוכלוסייה מקומית וחיות בר
משך התוכניות	ארוכות טווח
המשתתפים	גופים ממשלתיים, ומנהלות הפארקים, אוכלוסייה מקומית
המפעילים	צוותי ניהול בפארקים ויועצים מקצועיים
מקורות מידע והערות	/https://whc.unesco.org/en/list/338 https://www.conservationleadershipprogramme.org/media/2014/11/CLP-final-report_Jyoti.pdf /https://nagarhole.org/nagarhole-projects https://conservewildcats.org/wp-content/uploads/sites/5/WildCats/ProjectReports/India/CLTCBhadrafinalreport2001.PDF

ארגון

ניהול שמורות הטבע בהודו הוא בחסות משרד הסביבה, היערות ושינוי אקלימי. המשרד קובע מדיניות ארצית בעוד מחלקות היער של כל מדינה כפופות לממשלה המקומית, והן מנהלות את השטחים המוגנים באזורן. בנוסף, פועלות מספר רב של קרנות ועמותות המפעילות תוכניות חינוך, מחקר וקשר עם התושבים.

קהילה

הפארקים בהודו מתמודדים עם נוכחותם של תושבים המתגוררים ברבים מהשטחים המוגנים בתת-יבשת. להלן כמה דוגמאות לאופן ניהול הממשק הזה. חשוב לציין כי כמה ממהלכי הרשויות, כמו העתקת קהילות לאזורים שמחוץ לפארקים, הם שנויים במחלוקת.

• Manas National Park

פארק מאנאס הוא אתר מורשת עולמית של אונסקו. הפארק פועל להגנה על אוכלוסיית הפילים בשטחה, תוך שיתוף בני שבט הבודו וחקלאים מקומיים. כדי למנוע חיכוך בין האוכלוסייה לפילים שולבו בני השבט בהקמת מערכות התרעה, וקביעת מסדרונות תנועה לפילים כדי למנוע רמיסת שדותיהם.

- Bhadra Wildlife Sanctuary
מקלט חיי הבר פועל לשימור אוכלוסיית הטיגריסים בשטחה. בני קהילות שבטיות, מגדלי קפה וחקלאים המתגוררים בשמורה שותפים למאמצים למניעת חיכוך עם הטיגריסים, כולל התקנת גדרות והסדרי רעייה. במקביל, כלכלת תושבי השטחים המוגנים מקבלת חיזוק ממיזמים של תיירות אקולוגית כגון הדרכת סיורים וניהול אכסניות.
- Nagarhole National Park
השטח המיוער של הפארק מנוהל בשיתוף שבט סוליגה, דרי היער המסורתיים, במטרה להשיג קיום בר קיימא המאפשר מקורות פרנסה מסורתיים שאינם מזיקים לחורש כגון דבוראות, לצד פיתוח מקורות פרנסה חלופיים שמקטינים את התלות בניצול משאבי היער.

3.11 יפן

המרחב	שמורות ברחבי יפן
סוג האתרים	שמורות טבע ואתרי מורשת
אופי הפעילות	חינוכית/קהילתית/התנדבותית
משך התוכניות	ארוכות טווח
המשתתפים	תלמידים, מבקרים
המפעילים	צוותי ניהול בפארקים, מערכת החינוך, מתנדבים, עובדי חוץ
מקורות מידע והערות	https://www.env.go.jp/en/nature/nps/park/workers/index.html

ארגון

34 הפארקים הלאומיים ביפן נמצאים באחריותו של משרד הסביבה בשיתוף פעולה עם רשויות מקומיות, ארגונים חוץ ממשלתיים וגורמים תיירותיים. בפארקים המשלבים אדמות ציבוריות ואדמות בבעלות פרטית בעלי הקרקעות שותפים בניהול.

חינוך

- שיתוף פעולה עם החינוך הפורמלי
סיורים והדרכות מתואמים עם מערכת החינוך ובתי הספר המקומיים במסגרת תוכנית הלימוד.
- פקחים צעירים
הפארקים מציעים תוכניות לילדי בית ספר יסודי וחיבות ביניים שבהם ילדים משתתפים בפעילויות המעודדות חינוך חיובי להגנה על הסביבה ופיתוח מיומנויות אזרחיות.

קהילה והתנדבות

התנדבות ושיתוף קהילתי תופסים מקום חשוב מאוד במערכת הערכים ושמירת הטבע ביפן. הציבור מוזמן להשתתף בפעילות הפארקים כולל הדרכה, מבצעי ניקיון תחזוקה, ניטור וסקרים. מערך של כ- 2,800 מתנדבים

מופעל ב-25 מהפארקים. על המתנדבים להרשם באתר של משרד הסביבה. הם עוברים הכשרה הכוללת לימוד המטרות והכללים של הפארק שבו הם עומדים להתנדב, עזרה ראשונה ובטיחות, הכרת המערכות האקולוגיות, החי והצומח המקומיים, ומיומנויות תקשורת עם קהל המבקרים. ההכשרה ניתנת באתרים, ומותאמת למאפיינים של כל אתר. בנוסף למתנדבים בודדים, המערכת מטפחת גם ארגוני מתנדבים מקומיים. לדוגמא, בשמורת יקושימה (Yakushima) קבוצה המונה כ-30 חברים שכולם עברו הכשרה מתאימה עוסקים בפעולות ניקיון וסילוק מינים פולשים, ניטור בעלי חיים וצומח בפארק, העלאת המודעות להגנה על משאבי הפארק ועוד.

לצד מערך ההתנדבות פועלת תוכנית Green Worker בשיתוף ארגונים חברתיים וחינוכיים, ומגייסת תושבים מקומיים למבצעים ממוקדים כגון ניטור וסילוק מינים פולשים, תחזוקת שבילים, בירוא שדות חקלאיים לטובת נופים טבעיים, וייעור וחיידוש חורש טבעי. התוכנית משלבת שימור סביבתי עם יצירת מקומות עבודה חדשים בהתמחות סביבתית.

3.12 קוסטה ריקה

המרחב	ארצי
סוג האתרים	אתרי טבע מוגנים מסוגים שונים
אופי הפעילות	חינוכית/קהילית/כלכלית
משך התוכניות	תוכניות ארוכות טווח
המשתתפים	תלמידים, חוקרים, חקלאים, תיירים, קהילות מקומיות
המפעילים	צוותים מקצועיים של הנהלה מרכזית והנהלות אזוריות, ארגונים בינלאומיים, צוותי הפארקים, אנשי קהילה ובעלי עניין, מתנדבים
מקורות מידע והערות	https://enbcr.go.cr https://www.sinac.go.cr https://biofin.cr/en/minae-sinac-and-undp-strengthen-capacities-in-protected-wild-areas-to-guarantee-participatory-local-development-and-accelerate-economic-recovery

ארגון

SINAC (Sistema Nacional de Areas de Conservacion) הוא גוף הפועל במסגרת המשרד לסביבה ואנרגיה, ואחראי לשטחים המוגנים ולתוכניות לשימור הטבע בקוסטה ריקה, כולל ניהול הפארקים הלאומיים, הגנה על בעלי חיים, יצירת מסדרונות אקולוגיים, ניהול יערות ועוד. ההנהלה המרכזית של SINAC קובעת מדיניות, בעוד המשרדים האזוריים מיישמים תוכניות, ומתאמים את הפעילות באתרים שבשטחם. בלשכות האזוריות יש מתאמי חינוך וקהילה העובדים בשיתוף פעולה עם מוסדות חינוך, מנהיגי קהילה ובעלי עניין אחרים.

חינוך וקהילה

- תוכנית לאומית לחינוך סביבתי
המטרה האסטרטגית של תוכנית החינוך של SINAC היא הטמעת לימוד בנושאי סביבה ומגוון ביולוגי במערכת החינוך, ויישומה בשטחים המוגנים בהתאם לתנאים האקולוגיים והחברתיים הייחודיים להם.
- SANE
תוכנית קשרי קהילה הנתמכת על ידי סוכנות האו"ם לפיתוח (UNDP) מטפחת שיתוף פעולה בין גופים ציבוריים ופרטיים באזורים המוגנים באופן שיעודד תמיכה בשימור, ויסייע בפיתוח מקורות כלכליים ברי-קיימא לרווחת הקהילה. התוכנית מכשירה את צוותי SINAC וגורמים חיצוניים האמונים על יישום האסטרטגיה השיתופית.
- ניהול מסדרונות אקולוגיים
מאמצים מוקדשים לחינוך קהלים באזורי טבע מיושבים – תושבים, חקלאים, פקידי מנהל מקומי, תיירנים וחוקרים – לשמירה על הטבע תוך שיתופם בניהול ובפיתוח כלכלי ברי קיימא. במסגרת זו מוקדשים מאמצים למזעור החיכוך עם האוכלוסייה על ידי יצירת מסדרונות אקולוגיים.

3.13 הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו

ארגון

השטחים המוגנים ברפובליקה הדמוקרטית של קונגו מנוהלים בידי סוכנות ממשלתית לשימור הטבע בשיתוף גורמים בינלאומיים כגון הבנק העולמי וארגונים חוץ ממשלתיים שונים. מערכת היחסים עם האוכלוסייה המקומית מורכבת מאוד, ונעשים מאמצים רבים לשיתופה בניהול הפארקים ושמירה על הטבע. דוגמא לממשק עם קהילות החיות בתחומי הפארקים במדינה היא הניהול השיתופי בפארק הלאומי קהוזי בייגה.

המרחב	Kahuzi Biega National Park
סוג האתרים	שמורת טבע
אופי הפעילות	שותפות קהילתית
משך התוכניות	ארוכות טווח
המשתתפים	תושבי הכפרים הסמוכים
המפעילים	רשות ממשלתית ועמותה בינלאומית
מקורות מידע והערות	https://panorama.solutions/en/solution/conflict-resolution-strategy-kahuzi-biega-national-park

חינוך וקהילה

בשנות ה-90 של המאה שעברה מונו ועדות קהילתיות שתפקידן היה לטפל בקונפליקטים שנבעו בעיקר מאילוצים כלכליים של התושבים המתגוררים בתוך השטחים המוגנים או בסמוך אליהם, ואשר נהגו להתפרנס מניצול משאבים טבעיים כגון כריתת יערות וכריית עפרות.

ממשלת הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו ועמותה גרמנית לשיתוף פעולה בינלאומי פעלו להקמת ועדות שימור מקומיות ב-13 הכפרים הסמוכים לשמורה במטרה שאלה יגשרו בין הקהילה והרשויות. חברי הוועדות שמייצגות את התושבים ובעלי העניין המקומיים שותפו בהחלטות של הרשויות, וניתנה להם במה להביע את רחשי לבם וחששותיהם. הוקמו מספר בתי ספר בשטח הפארק לבני משפחותיהם של התושבים והפקחים. תוכנית הלימודים הרגילה תוגברה בלימודי סביבה ושימור הטבע המקומי. בנוסף, נעשו מאמצים לפיתוח מקורות פרנסה חלופיים לאלה שנגרעו בגלל מניעת גישה למשאבי הפארק. למרות המאמצים, נותרו מחלוקות רבות וחיכוכים בין הפקחים לאוכלוסייה.

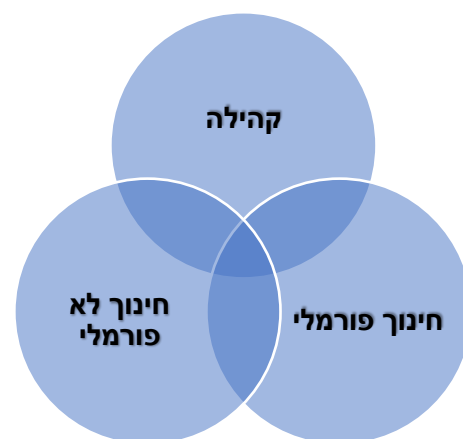
סקירה זו מתחילה בבחינת המוטיבציות של ארגונים העוסקים בשימור אתרי טבע ומורשת לעסוק בפעולות חינוכיות, ולהשקיע ביחסי קהילה. היסטורית, המטרות הראשוניות של ארגוני שימור היה כשמן, לשמור על משאבי הטבע והאוצרות ההיסטוריים שברשותן. אולם התפתחה ההבנה שקיים קשר הדוק בין הטבע ובני האדם, וכי טיפוח הקשר הזה ייטיב הן עם האתרים המוגנים, והן עם מי שחיים בסביבתם והמבקרים בהם. על כן, ארגוני שמירת טבע, אתרים מוגנים ואתרי מורשת מפעילים מגוון רחב של תוכניות חינוכיות ותוכניות קשרי קהילה, וזאת במטרה:

- להקנות ידע וחוויות התורמים למודעות ולחינוך סביבתי.
- לאפשר שהות בטבע למען הרווחה האישית והחברתית של הקהל.
- לעורר תחושת הזדהות ושייכות למקום.
- לקרב את הדור הצעיר החי בסביבה עירונית וטכנולוגית לסביבתם.
- לחזק אוכלוסיות חלשות ומנוכרות על ידי העצמה והעשרה.
- לטפח קשר איכותי ובלתי אמצעי בין ארגוני שימור וצוותי האתרים המוגנים והציבור.

4.1 ממשק פעילויות חברה וקהילה

מתוך מטרות אלה נגזרים שלושה מרחבי פעילות עיקריים:

- החינוך הפורמלי
שיתוף פעולה עם מערכות חינוך ובתי ספר כדי להעשיר תוכניות לימוד בתכנים שהם בלבו של הארגון כגון טבע, גיאוגרפיה, סביבה, והיסטוריה, תוך פעילות בשטח ובין כותלי בתי הספר.
- החינוך הלא פורמלי
פעילות בקרב קבוצות גיל שונות במטרה להקנות ידע, וליצור זיקה עם האתרים המוגנים. פעילויות אלה מזמינות את הציבור לאתרים ומפיצות את התכנים אל מחוץ לגבולות האתרים המוגנים.
- הקהילה
מגוון רחב של פעילויות בקרב אוכלוסיות שונות בהן קהילות גיאוגרפיות ואתניות, בדרך כלל כאלה החיות בתוך או בקרבת השטחים המוגנים וקהלים שהקשר עמם מועיל להם ולמטרות הרחבות של הארגון, בהן אוכלוסיות עירוניות מעוטות יכולת, בעלי מוגבלויות, וציבורים מגוונים המעוניינים לקיים קשר פעיל עם הארגון או אתריו בדמות שיתופי פעולה או התנדבויות.



ההיכרות עם פעילויות בשלושת המרחבים, כפי שהן מוצגות בפרקים הקודמים של הסקירה, מעידה על כך שהמרחבים משיקים ולעתים אף חופפים, שהרי פעילות בקרב הקהילה תורמת לחינוך הציבור, התנדבות דורשת הדרכה והיכרות עם תכנים ומטרות של שימור, ובתי ספר הם אכסניות טבעיות לפעילות בקרב ילדים, בני נוער ומשפחותיהם. כך למשל, במסגרת בית הספר אפשר לקיים פעילות פורמלית המשולבת בתוכנית הלימוד האקדמית, אך בו בזמן בית הספר יכול לעודד את התלמידים לשמירה על הסביבה, התנדבות או אימוץ אתרים.

4.2 תכנון וביצוע

ניהול האתרים המוגנים בארגונים שנסקרו מצביעים על שוני ניכר בחלוקת הסמכויות לתכנון וביצוע תוכניות חינוך וקהילה. בארצות הברית וקנדה יש מבנה היררכי של הנהלה מרכזית פדרלית האחראית לקשר עם גופי ממשל, קביעת תקציבים, ניסוח אסטרטגיות, וגם ניהול ישיר של תוכניות לאומיות נבחרות. תחת ההנהלה הארצית פועלות הנהלות אזוריות או מחוזיות הפורטות את התוכניות לביצוע הלכה למעשה, מקצות משאבים לאתרים שברשותן ומפקחות עליהם. בכל הנהלה מקומית יש מחלקות האחראיות על נושאי חינוך וקהילה. הפארקים והאתרים ההיסטוריים אחראים ליישום התוכניות, ולקשר הישיר עם הקהל שלהם.

באירופה יש תבניות ניהול מגוונות. הפארקים הלאומיים בגרמניה מנוהלים על ידי המדינות הפדרליות, ואילו באוסטריה הפארקים הם גופים עצמאיים המנהלים את התוכניות והתקציבים שלהם. בדנמרק המבנה הארגוני הוא בעל אופי שיתופי; המדיניות מנוהלת על ידי הסוכנות הדנית להגנה על הסביבה, והביצוע נתון בידי מערך של רשויות ממשלתיות ומקומיות וארגונים לא ממשלתיים, עם דגש על שיתוף קהילות ובעלי עניין מקומיים. לאוסטרליה ארגון גג המופקד על כמה נכסים פדרליים, אך עיקר הניהול נעשה ברמת המדינות והטריטוריות, כאשר לכל אזור הנהלה האחראית לתוכניות חינוך וקהילה. לעומת זאת, ניו זילנד מנהלת את אתרים המוגנים באופן ריכוזי תחת משרד ממשלתי.



קשה אם כן להצביע על מבנה רווח או אפילו מומלץ, אך המשותף לכל המקומות שנסקרו הן הפונקציות הבסיסיות המופיעות בשרטוט לעיל של **מדיניות, קביעת אסטרטגיה, תכנון, חלוקת משאבים, הדרכה וביצוע**. האופן שבו נחלקות הסמכויות לפונקציות האלה תלוי בגודלם של ארגונים, היקף הנכסים שהם מנהלים, וגם בתרבות הפוליטית של המדינה. כמו כן, יש גמישות כאשר מדובר בתוכניות החוצות את הקווים

ההיררכיים כגון שיתופי פעולה עם ארגונים ארציים או אזוריים, תוכניות התנדבות המרוכזות בידי הנהלת הארגון, יוזמות הצומחות מהשטח ועוד.

4.3 חינוך ופעילויות נוער

רוב הארגונים שנסקרו, בארץ ובחו"ל, רואות בפעילות חינוכית חלק בלתי נפרד מהמשימה שלהן. האמירה הבולטת בהקשר זה הוא הסיסמה של שירות הפארקים האמריקני המגדירה את אתרי הטבע "כיתת הלימוד הגדולה ביותר של אמריקה". התוכניות החינוכיות שנסקרו נחלקות לפי מסגרות, קהלים וגילאים; רובן מוכתבות על ידי אסטרטגיות ותקציבים המנוהלים בהיררכיה הארגונית באופן אזורי או מקומי, בעוד כמה מנוהלות ישירות על ידי ההנהלה המרכזית של הארגונים. אפשר לאפיין את התוכניות באופן רחב בהתאם לקהלי היעד:

- תוכניות בשיתוף מוסדות חינוך פורמלי, בכל הגילאים, כחלק מתוכנית הלימוד.
- תוכניות קבוצתיות לילדים ובני נוער בשיתוף מוסדות חינוך וארגונים אחרים.
- תוכניות לילדים ובני נוער שלא במסגרת קבוצתית.
- תוכניות לאוכלוסיות מיוחדות: מעוטות יכולת, עירוניות, קבוצות ילדיות, בעלי מוגבלויות וכו'.
- תוכניות לסטודנטים במסגרת אקדמית.
- תוכניות משפחתיות.
- תוכניות לקהל הרחב.

סקירה זו התרכזה בתוכניות שאינן במסגרת לימודים פורמלית ו/או אקדמית. מבין תוכניות הגג או התוכניות הארציות הבולטות המגיעות לקהלים רחבים נמצאת היוזמה Every Kid Outdoors של שירות הפארקים האמריקני המעניקה כניסה חינם לכ-2,000 אתרים לאומיים לכל תלמידי כיתות ד' ומשפחותיהם, ו-Generation Green המקרבת עשרות אלפי בני נוער בריטים מעוטי יכולת לטבע, ומקנה להם מיומנויות סביבתיות.

רבות מהתוכניות לילדים ולנוער מציעות פעילויות תחת הכותרת 'פקחים צעירים' שניתנים לה ביטויים שונים. כמה מתוכניות אלה במדינות אירופה נערכות בשיתוף פעולה עם ארגון הגג EuroParc Young Rangers (<https://www.europarc.org/young-people/junior-ranger-programme>) המאגד 50 אזורים מוגנים ב-20 מדינות, ומשתתפים בה כ-2,000 בני נוער ו-240 פקחים ומדריכים. התוכניות מותאמות לתנאים המקומיים ובנוסף מתקיימות מפגשים בינלאומיים.

תוכניות נוספות מנוהלות ברמות האזוריות וברמת הפארקים, בהתאם למבנה של הארגונים שנסקרו. מלבד מדינות כמו אוסטרליה שבהן הפארקים מתנהלים עצמאית, ברוב המדינות התוכניות מתואמות עם אסטרטגיה מרכזית, וניזונות ממשאבים המוקצים מהנהלה מרכזית ו/או אזורית. מאפיין נוסף של התוכניות הוא הכשרה מתאימה של מפעילי התוכנית, עובדי הארגון או מתנדבים.

4.4 שיתוף קהילתי

כל ארגוני השימור שנסקרו מושיטים יד אל מעבר לגבולות של האתרים שבניהולם. מעורבות קהילתית היא תהליך ארוך הדורש תכנון ונוכחות מקצועית ממושכת במקום, ולכן רוב התוכניות הקהילתיות שנסקרו הן פרי מדיניות ארגונית ולא יוזמות מקומיות.

סוגי הפעילויות משקפים שלבים שונים ברצף המתחיל ניתוק בין הקהילה לארגון ומסתיים בשותפות מלאה, עם כמה שלבים אפשריים בדרך. תוכניות כאלה צריכות להבין את צרכי האוכלוסייה, עמדותיה וציפיותיה וגם להתחשב בנרטיבים שלהם. לשם כך יש צורך בהכוונה והדרכה של הצוותים הבאים במגע עם הקהלים (Lao, 2022).



התוכניות שנסקרו כוונו בעיקר לכמה סוגי קהלים:

- אנשים שאינם מבקרים בדרך כלל באתרי טבע ומורשת מסיבות חברתיות, תרבותיות או כלכליות
דוגמאות לכך הן התוכנית ארצית FamCamp המסייעת לנוער אמריקני, בעיקר מאוכלוסיות מוחלשות, לצאת לקמפינג בחיק הטבע, או Black Folks Camp Too במדינת אריזונה המקדמת בילוי בחיק הטבע למגוון אוכלוסיות. בקנדה פועלת תוכנית פדרלית המעניקה למהגרים לקנדה כניסה חינם לפארקים ולאתרים ההיסטוריים הפדרליים במשך שנה.
- קהילות החיות בתוך שטחים מוגנים או שמתפרנסות מהם
בסקירה תוארו תוכניות כגון שיתוף חקלאים שאדמותיהם מנוהלות על ידי ה-National Trust הבריטי בניהול הממשק עם הטבע, פיתוח תיירותי באזורים כפריים בהרי אוסטרליה, מארג ניהולי של בעלי עניין מקומיים בשמורת ימת ואדן בדנמרק, ניהול הממשק בין כפריים לשמורות בהודו, ותוכניות פיתוח בר-קיימא בתמיכת סוכנות של האו"ם בקוסטה ריקה.
- אוכלוסיות החשות נפגעות מאובדן קרקעות, מקורות פרנסה מסורתיים או נכסים תרבותיים
כדי לפוגג את תחושת הקיפוח של אוכלוסיות אלה נדרשת פעולה משולבת אשר מחד מאפשרת להן גישה לנכסי התרבות שלהם ומשתפת אותן בהחלטות, ומאידך מפתחת מקורות פרנסה חלופיים, בעיקר בתחומי ההדרכה, התחזוקה והתיירות. הסקירה מתארת תוכניות לשילוב תושבים מקבוצות אוכלוסייה ילידיות בניהול שמורות באדמותיהם במדינת אריזונה בארצות הברית ובמחוז בריטיש קולומביה בקנדה, הסכמים היסטוריים עם האבוריגיניים באוסטרליה ועם המאורים בניו זילנד, והקמת ועדות גישור ברפובליקה הדמוקרטית של קונגו.

4.5 התנדבות

רוב הארגונים שנסקרו מנהלים מערכי התנדבות שהם מרכיב חשוב ביחסיהם עם הקהל, חינוכו וקירובו למטרות השימור, תוך תרומה לתפעול האתרים. המתנדבים עשויים להיות בודדים, קבוצות לא פורמליות ועמותות או עובדי ארגונים וחברות מסחריות.

המבנה הניהולי של מערכי ההתנדבות משתנה, והוא תלוי בסדר הגודל ובמבנה של הארגונים. שירות הפארקים של ארצות הברית מפעיל כ-100,000 מתנדבים באמצעות מבנה היררכי של הנהלה מרכזית, הנהלות אזוריות ונהלות הפארקים, בעוד רשות הפארקים המרכזית של קנדה מפעילה 7,500 מתנדבים במערך מאוד ריכוזי, ורשויות הפארקים של המחוזות מנהלות מערכים משלהם. מערכי התנדבות מפורטים מאוד מתוארים באתרי האינטרנט של מדינת ניו סאות וולס, אוסטרליה, ובניו זילנד. ביפן שהיא בעלת תרבות חזקה של שותפות קהילתית, ההתנדבות מאופיינת בדרך כלל בקבוצות מקרב האוכלוסייה המקומית המתארגנות בעצמן. בישראל החברה להגנת הטבע מפעילה מתנדבים וגם קולטת בני ובנות שנת שירות ושירות לאומי, ובמועצה לשימור אתרים פועל מערך מסודר המנוהל בידי מתנדבים.

ככלל, מצטיירים שלושה שלבים בקליטה והשמה של מתנדבים שמתבצעים בשיתוף ההנהלה המרכזית, הנהלות אזוריות והאתרים.

- הנהלה ראשית
קביעת מדיניות והקצאת משאבים לניהול המערך, הפצת מידע אודות אפשרויות התנדבות, קליטה ראשונית ומיון של מתנדבים על פי כישוריהם והעדפותיהם.
- הנהלות אזוריות
תיווך המדיניות והמשאבים, קביעת צרכים ותוכניות הדרכה לצוותים ולמתנדבים.
- אתרים
קליטת המתנדבים, הדרכה, הפעלה והנחייה.

עיון בפרטי התוכניות מצביע על שורה של מרכיבים התורמים להפעלת מערך התנדבות מוצלח:

- הגדרת ההתנדבות כאסטרטגיה לטווח ארוך, הקמת מערך מסודר, והקצאת משאבים מתאימים.
- הגדרת תחומי התנדבות, מתכונות להתנדבות בודדים או קבוצות, ומשך התנדבות – קצר או מתמשך.
- תיאום ציפיות עם המתנדבים בשלבי הקליטה והמיון, כולל בירור מיומנויות שפה ומקצוע, והתחייבות למסגרות המוגדרות.
- הכשרות מסודרות למתנדבים.
- יצירת תחושת שייכות לארגון על ידי שמירה על קשר רציף והענקת הטבות למתנדבים כגון סדנאות וסיורים.
- אימון צוותים לקליטה וליווי של מתנדבים.
- שיתופי פעולה עם רשויות וארגונים אחרים.

- רז דפנה ונגה קולינס-קריינר (2024). "ערך וחווית הביקור, הלימה ואי הלימה בין מסמכי אתרים, תפיסות מנהלים ותפיסות מבקרים". האגף למחקר חברתי, רשות הטבע והגנים.
- Adams, J. D., & Branco, B. (2017). Extending classrooms into parks through informal science learning and place-based education. *Preparing Informal Science Educators: Perspectives from Science Communication and Education*, 337-354.
- Bamberger, Y., & Tal, T. (2008). Multiple outcomes of class visits to natural history museums: The students' view. *Journal of Science Education and Technology*, 17, 274-284.
- Dean, S. N. (2021). National Park interpretation and place-based education: An integrative literature review. *Journal of Experiential Education*, 44(4), 363-377.
- Kamphorst, D. A., Bouwma, I. M., & Selnes, T. (2015). *Societal involvement in Natura 2000 areas: Experiences in Denmark, England and Germany*.
- Lao, T. W. (2022, September). Heritage Education as an Effective Approach to Enhance Community Engagement: A Model for Classifying the Level of Engagement. In *Proceedings HERITAGE 2022-International Conference on Vernacular Heritage: Culture, People and Sustainability* (pp. 631-638). Editorial Universitat Politècnica de València.
- Lugg, A., & Slattery, D. (2003). Use of national parks for outdoor environmental education: An Australian case study. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 3(1), 77-92.
- National Park Service, 2011. *Beyond Outreach*. Retrieved from: <https://www.nps.gov/civic/resources/beyond%20outreach%20handbook.pdf>.
- Bogner, F. X. (1998). The influence of short-term outdoor ecology education on long-term variables of environmental perspective. *The Journal of environmental education*, 29(4), 17-29.
- Boyle, S. C. (2004). Opening Minds: interpretation and conservation. *Museum International*, 56(3), 85-93.
- Houseal, A. K., & Thompson, J. L. (2020). America's largest classroom: Expanding the role of education in our parks. *Parks Stewardship Forum*, 34(2), 211-214.
- "Kale" Bowling, K. A. (2013). The understanding and implementation of key best practices in National Park Service education programs. *Journal of Interpretation Research*, 18(1), 83-86.
- Kudryavtsev, A., Stedman, R. C., & Krasny, M. E. (2012). Sense of place in environmental education. *Environmental education research*, 18(2), 229-250.

- Lopoukhine, N., Wheeler, K., Keenleyside, K., Charles, C., Koss, R., & Nicoll, R. (2014). Empowering the next generation to connect with nature: a global movement. *Parks*, 20, 49-60.
- Lugoma, C. K., & Xian, J. (2023). Kundelungu National Park: A Case Study in Environmental Education for Sustainable Management of Congolese National Parks. *Open Journal of Social Sciences*, 11(7), 396-417.
- Lyman Wilbur, R & Albright, H. (1932). Research and Education in the National Parks. National Park Service.
- Morag, O., Tal, T., & Rotem-Keren, T. (2013). Long-term educational programs in nature parks: Characteristics, outcomes and challenges. *International Journal of Environmental and Science Education*, 8(3), 427-449.
- Parra, G., Hansmann, R., Hadjichambis, A. C., Goldman, D., Paraskeva-Hadjichambi, D., Sund, P., ... & Conti, D. (2020). Education for environmental citizenship and education for sustainability. *Conceptualizing environmental citizenship for 21st century education*, 149-160.
- Rocha, J. N. (2020). America's Largest Classroom--What We Learn from Our National Parks. *Journal of Interpretation Research*, 25(1), 58-60.
- Ronen, T., & Kerret, D. (2020). Promoting sustainable wellbeing: Integrating positive psychology and environmental sustainability in education. *International journal of environmental research and public health*, 17(19), 6968.
- Sirivongs, K., & Tsuchiya, T. (2012). Relationship between Local Residents' Perceptions, Attitudes and Participation towards National Protected Areas: A Case Study of Phou Khao Khouay National Protected Area, Central Lao PDR. *Forest Policy and Economics*, 21, 92-100.
- Stern, M. & Wright, M. & Powell, R. (2012). Motivating Participation in National Park Service Curriculum-Based Education Programs. *Visitor Studies*. 15. 28-47.
- Storksdieck, M., & Falk, J. H. (2020, January). Valuing free-choice learning in national parks. In *Parks Stewardship Forum* (Vol. 36, No. 2, pp. 271-280). George Wright Society.
- Wright, P. A., & Matthews, C. (2015). Building a culture of conservation: Research findings and research priorities on connecting people to nature in parks. *Parks*, 21(2), 11-24.
- Zivot, E. (2010). *The process of outreach to underserved communities by National Park Service employees* (Master's thesis, Clemson University)